

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Sandros Čergelytės,

V kurso, komercinės teisės šakos

Studentės

Magistro darbas

**Tarptautinio vaikų grobimo civiliniai aspektai Europos Sąjungos
teisėje**

Vadovas: Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS	3
1. BRIUSELIS II BIS – TAIKymo SRITIS, TEISMINGUMAS DĖL TARPTAUTINIO VAIKŲ GROBIMO, BENDROSIOS NUOSTATOS	7
1.1. 1980 m. Hagos konvenciją papildančios reglamento Briuselis II bis nuostatos, jų sąveika.....	15
1.2. Neteisėtas vaiko išvežimas ar negražinimas (laikymas). Įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo (ne)galimumas	17
1.3. Šeimos samprata ir vaiko interesų užtikrinimo iššūkiai Briuselis II bis kontekste.....	28
2. TARPTAUTINIS VAIKŲ GROBIMAS – TEISMINĖ VAIKO GRAŽINIMO Į KILMĖS VALSTYBĘ PROCEDŪRA	33
2.1. Kreipimasis dėl vaiko gražinimo	33
2.2. Išimčių dėl vaiko negražinimo, numatytų 1980 m. Hagos konvencijoje, taikymas	34
2.2.1. 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio išimtis	34
2.2.2. 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio išimtis	39
2.2.3. 1980 m. Hagos konvencijos 20 straipsnio išimtis	46
2.3. Terminai teisminėje vaiko (ne)grąžinimo į kilmės valstybę procedūroje.....	48
2.3.1. 6 savaičių teismo proceso trukmės terminas	48
2.3.2. Kasacijos negalimumas bylose dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų	50
3. PROCESAS PRIĖMUS SPRENDIMĄ DĖL VAIKO GRAŽINIMO/ATSISAKYMO GRAŽINTI Į KILMĖS VALSTYBĘ	51
3.1. Procesas, teismui priėmus sprendimą atsisakyti gražinti vaiką į kilmės valstybę	51
3.2. Procesas, priėmus teismo sprendimą gražinti vaiką į kilmės valstybę	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	58
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	67

SUMMARY	68
PRIEDAS NR. 1	69

IVADAS

Instituto *raison d'etre*. Kiekvienais metais yra išnagrinėjami tūkstančiai vaikų globos nustatymo bylų visame pasaulyje. Kai kuriose iš šio pobūdžio bylų yra aptinkami ir vaikų grobimo civiliniu aspektu atvejai. Statistikos departamento duomenimis¹, analizuojant Lietuvoje gautus pranešimus dėl vaikų išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises, pastebėtina banguota tendencija – 2014 m. buvo gauti 33 pranešimai, 2015 m. – 59, 2016 m. – 44, 2017 m. – 63, 2018 m. – 54 pranešimai. Pažymėtina, kad didžioji dalis (apie 50 %) šių pranešimų apie vaikų išvežimą į kitą valstybę pažeidžiant globos teises yra susiję su Jungtine Karalyste, kurioje gyvena didžioji dalis emigravusių Lietuvos Respublikos piliečių. Taigi emigracija tarp skirtingų valstybių ir globalizacija sukuria palankias sąlygas ne tik sukurti internacionalines šeimas, tačiau ir sukelia sunkumų pasidalinti iširusioje šeimoje augančių vaikų globą. Dėl to kyla nesutarimų ne tik teismo salėse siekiant susitarti dėl bendravimo teisių, tačiau ir iškyla sunkumų įvykus vienašališkam vaikų išvežimui į kitą (paprastai, vieno iš tėvų kilmės) valstybę ar jų negražinimui į kilmės valstybę. Atkreiptinas dėmesys, jog šio magistro darbo nagrinėjimo objektas apsiriboja išskirtinai vaikų grobimo civiliniais aspektais, atribojant nagrinėjimo objektą nuo baudžiamojoje teisėje veikiančių institutų.

Europos Sąjungos kontekste šeimos teisinius santykius susijusius su santuoka ir tėvų pareigomis reglamentuoja 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000² (toliau šiame rašto darbe ir – **Briuselis II bis reglamentas, Briuselis II bis, reglamentas**). Teisės doktrinoje jis vadinamas *magna charta* tarptautinių skyrybų bylų bei tėvų atsakomybės bylų nagrinėjimui Europos Sąjungoje³. 2014 m. balandžio 15 d. Europos Komisija priėmė ataskaitą dėl Briuselis II bis taikymo⁴. Ataskaitoje daroma išvada, kad reglamentas yra tinkamai veikianti ir piliečiams labai

¹ Oficialūs duomenys pridedami kaip Priedas Nr. 1 prie šio magistro darbo.

² 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, oficialusis leidinys L 338 , 23/12/2003 p. 0001 – 0029.

³ MAGNUS U., MANKOWSKI P., et al. Brussels II bis Regulation, (Munich: Selier European Law Publishers, 2012), p. ix. Iš: MILINIS, A., PRANEVIČIENĖ, K. Europeizacijos įtaka Lietuvos šeimos teisei. *Teisės apžvalga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, nr. 2(18)

⁴ Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, taikymo, [interaktyvus], CELEX3A52014DC0225, [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.] Prieiga per internetą: < <https://eur-lex.europa.eu/legal->

naudinga priemonė, tačiau dabartinės taisyklės galėtų būti patobulintos. Taigi 2019 m. birželio 25 d. buvo priimta naujoji šio reglamento redakcija – Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2019/1111 dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo⁵ (toliau šiame rašto darbe vadinamas **Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentas**). Nors Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentas visiškai apimtimi bus pradėtas taikyti nuo 2022 m. rugpjūčio 1 d., kai kurios jo nuostatos įgijo galią dar nuo 2019 m. liepos 22 d. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 2 konstatuojamoji dalis skelbia, jog šiuo reglamentu nustatomos vienodos jurisdikcijos taisyklės, taikytinos ginčiuose dėl tėvų pareigų, turinčiuose tarptautinį elementą, paaiškinama vaiko teisė turėti galimybę pareikšti savo nuomonę su juo susijusioje nagrinėjamoje byloje ir taip pat pateikiamos nuostatos, kuriomis papildoma 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų⁶ (toliau rašto darbe – **1980 m. Hagos konvencija**) valstybių narių tarpusavio santykių kontekste. Taigi reglamentas skelbia, jog jis turėtų padėti padidinti teisinį tikrumą ir užtikrinti didesnę lankstumą, siekiant garantuoti geresnes galimybes pasinaudoti teismo procesu ir užtikrinti, kad toks procesas būtų veiksmingesnis. Todėl šiame rašto darbe siekiama nustatyti, kokiomis priemonėmis reglamento veikimas bus stiprinamas.

Temos aktualumas. Lietuvoje tarptautinio vaikų grobimo atvejų pasitaiko apytiksliai 50 per metus. Šių bylų reguliarumo trūkumas neleidžia sukurti vieningos teismų praktikos, leidžiančios šias bylas nagrinėti efektyviai ir vienodai esant tapačioms faktinėms aplinkybėms. Be kita ko, didžioji dalis (apie 90 proc.) bylų nėra viešos, atsižvelgiant į atvejų sudėtingumą, duomenų, aptariamų civilinėse bylose jautrumą, todėl dėl informacijos neprieinamumo visų aktualiausių teismų praktikos atvejų Lietuvoje ištirti neįmanoma. Vis dėlto, pažymėtina, jog ši magistro darbo tema yra aktuali tuo, jog priėmus Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentą atsirado naujų nuostatų šiame reguliavime, todėl autorės manymu, yra tikslinga atlikti abiejų teisės aktų – tiek dabartinės redakcijos Briuselis II bis, tiek Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentų lyginamąją analizę.

Tyrimo tikslas. Vadovaujantis suformuota teisės doktrina ir teismų praktika, išanalizuoti tarptautinio vaikų grobimo Europos Sąjungoje instituto problematiką civiliniais

[content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0225](https://eur-lex.europa.eu/content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0225)>

⁵ Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2019/1111 dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo, oficialusis leidinys L 178, 2019 7 2, p. 1–115.

⁶ 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (Valstybės žinios, 2002, Nr. 51–1932).

aspektais, įvertinti šiuo metu galiojančią reguliavimą bei naujai įsigaliosiančią reguliavimą, bei, jeigu tikslinga, pasiūlyti kaip šį reguliavimą ar teismų praktiką būtų galima patobulinti.

Tyrimo uždaviniai. Nustatytam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Atskleisti Briuselis II bis reglamento bendrąsias nuostatas tarptautinio vaikų grobimo atvejais – taikymo apimtį, teisingumą, neteisėto išvežimo/negražinimo sampratą, sąveiką su 1980 m. Hagos konvencija, šeimos sampratą, bei nustatyti jų taikymo ypatumus;
2. Nustatyti tarptautinio vaikų grobimo teisminės vaiko gražinimo į kilmės valstybę procedūros ypatumus, iširti išimčių dėl vaiko negražinimo, nustatytų 1980 m. Hagos konvencijoje taikymo apimtį, terminų laikymosi ypatybes, bei įvertinti šios procedūros efektyvumą;
3. Iširti procesą ir problematiką, susijusią su sprendimų gražinti vaiką arba atsisakyti gražinti vaiką į kilmės valstybę priėmimu.

Tyrimo objektas. Tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų instituto bei reglamento Briuselis II bis ir 1980 m. Hagos konvencijos reguliavimo problematika, aktuali Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau tekste ir – **ESTT**), bei Lietuvos teismų praktika, leisianti atskleisti instituto taikymo ypatumus.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą naudotasi šiais teisėtyros metodais:

1. **Lingvistiniu.** Šis metodas pasitelkiamas analizuojant Lietuvos bei Europos Sąjungos reguliavime bei teismų praktikoje vartojamų sąvokų prasmę, siekiant nustatyti, kokią įtaką skirtingos formuluotės turi instituto taikymui, sąvokų aiškinimui;
2. **Lyginamuoju.** Šis metodas naudojamas palyginti tiriamo instituto aiškinimą ir taikymą Europos Sąjungos kontekste tam, kad būtų galima prieiti išvadą, ar Lietuvoje šio instituto taikymas yra suderinamas su Europos Sąjungos teisiniu reguliavimu;
3. **Sisteminu.** Pasitelkiant šį aiškinimo metodą analizuojama vientisa vaiko gražinimo procedūros tarptautinio vaikų grobimo atveju sistema, jos visumos, kaip tokios, bei atskirų proceso ypatumų veiksmingumas;
4. **Loginės analizės.** Šiuo metodu naudojamosi tiriant norminę ir specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus bei išvadas.

Darbo originalumas. Vienas pagrindinių šio darbo šaltinių yra teisės mokslininkės Kristinos Pranevičienės daktaro disertacija pavadinimu „Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų

taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA)“. Pastebėtina, jog šiame darbe yra skiriamas dėmesys ir tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų temai, tačiau analizuojant išskirtinai Briuselis II bis reglamento ir 1980 m. Hagos konvencijos nuostatas. Taip pat panašia tema yra rašytų ir magistro darbų, tačiau šio rašto darbo originalumas pasižymi tuo, jog jame analizuojamas naujas, dar tik įsigaliosiantis teisinis reguliavimas, todėl šiuo aspektu Lietuvos mokslinių straipsnių ar magistro darbų dar nėra.

Svarbiausi darbo šaltiniai. Atsižvelgiant į rašto darbo tikslą, objektą bei uždavinius, pagrindiniai šio darbo šaltiniai yra Europos Sąjungos *acquis communautaire*, tarptautinės teisės šaltiniai – 1980 m. Hagos konvencija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁷ (toliau – EŽTK), ESTT praktika, Lietuvos teismų praktika, teisės doktrina, ypač Lietuvos autorių Vytauto Nekrošiaus, Kristinos Pranevičienės darbai, užsienio autorių – Paul Beaumont, Peter McEleavy, Claire Dekar, Elisa Pérez-Vera ir kitų teisės mokslininkų darbai.

⁷ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

1. BRIUSELIS II BIS – TAIKYMO SRITIS, TEISMINGUMAS DĖL TARPTAUTINIO VAIKŲ GROBIMO, BENDROSIOS NUOSTATOS

Taikymo sritis. Reglamento taikymui pravartu apibrėžti jo taikymo ribas šiais aspektais – *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis* ir *ratione loci*⁸. Reglamento Briuselis II bis taikymas *ratione materiae* yra apibrėžtas jo 1 straipsnio 1 dalies b punkte⁹ – tai bet kokio pobūdžio teismo civilinėms byloms, susijusioms su tėvų pareigų skyrimu, naudojimusi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu. Pagal reglamento Briuselis II bis 2 straipsnio 7 punktą tėvų pareigos apibrėžiamos kaip „visos teisės ir pareigos, susijusios su vaiko asmeniu ar turtu, suteikiamos fiziniam ar juridiniam asmeniui teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu“.

Be kita ko, reglamento Briuselis II bis 1 straipsnio 2 dalies a punkte įtvirtinta, jog reglamento 1 straipsnio 1 dalies b punkte nurodytos bylos konkrečiai gali būti susijusios su globos teisėmis ir bendravimo teisėmis. Briuselis II bis įnešdamas aiškumo į šių sąvokų turinį pateikia paaiškinimą, jog „globos teisės“ apima teises ir pareigas, susijusias su vaiko priežiūra, ypač teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą, o „bendravimo teisės“ apima visų pirma teisę ribotam laikui nuvežti vaiką kitur negu yra jo nuolatinė gyvenamoji vieta (Briuselis II bis 2 straipsnio 9 ir 10 punktai). Aukščiau minėtų tėvų pareigų sąvoka, *inter alia*, aiškinama plačiau¹⁰ ir apima „globos ir bendravimo teisių“ sampratą¹¹.

Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamente *ratione materiae* apibrėžtis nežymiai keičiasi – 1 straipsnio 1 dalies b punkte numatyta, kad reglamentas taikomas civilinėse bylose, susijusiose su tėvų pareigų skyrimu, vykdymu, perdavimu, apribojimu ar atėmimu, o 2 dalies a punkte pažymima, jog 1 dalies b punkte nurodytos bylos visų pirma gali būti susijusios su globos teisėmis ir bendravimo teisėmis. Toks pokytis naujoje reglamento redakcijoje, manytina suteiks lingvistinio aiškumo reguliavimui.

„Globos teisių“ sąvokai neabejotinai privaloma skirti ypatingą dėmesį, nes nuo to, ar

⁸ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S) p. 54.

⁹ Atsižvelgiant į šio mokslinio tiriamojo darbo apimtį bei temą, visuose klausimuose, aptariamuose šiame darbe bus akcentuojamasi į bylas, susijusias su tarptautinio vaikų grobimo civiliniais aspektais.

¹⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. balandžio 26 d. sprendimo byloje *Health Service Executive v. S.C. ir A.C.*, C-92/12 PPU, ECLI:EU:C:2012:255, 59 punktas.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamentas. 2015 m. gruodžio 2 d. *Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga*, Teismų praktika, 44, p. 26.

asmuo turi „globos teises“ vaiko atžvilgiu ir jomis tinkamai naudojasi priklauso ar vaiko išvežimas/negražinimas yra neteisėtas. Taigi šiai sąvokai turėtų būti suteikta savarankiška reikšmė, jos turinys negali apsiriboti vien vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės *lex fori* analize¹². Šiai sąvokai išnagrinėti, atsižvelgiant į jų tarpusavio sąsają, skirtinas dėmesys kartu analizuojant ir vaiko grobimo (neteisėto išvežimo ar laikymo) sampratą.

Ratione personae reglamento Briuselis II bis taikymas pasireiškia visų pirma amžiaus reikalavimu. *Inter alia*, reglamentu Briuselis II bis pats nepateikia „vaiko“ sampratos reglamento kontekste. Teisės mokslininko Vytauto Nekrošiaus teigimu, reikėtų vadovautis nuostata, jog „vaiko“ sąvoka yra autonominio aiškinimo dalykas¹³. Todėl šios sąvokos vertėtų ieškoti kituose tarptautiniuose dokumentuose. Pavyzdžiui, 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – Vaiko teisių konvencija)¹⁴ 1 straipsnyje įtvirtinta, jog šios konvencijos kontekste vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnamečystė nepripažinta anksčiau. Vytauto Nekrošiaus nuomone, geriausias sprendimas šiuo atveju būtų perimti taip ir neįsigaliojusios 1998 m. gegužės 28 d. Konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų bylose, susijusiose su santuoka, pripažinimo ir vykdymo 2 straipsnio nuostatą, jog pilnamečiu asmuo yra laikomas nuo 18 metų¹⁵. Šiai nuomonei pritaria ir teisininkė Kristina Pranevičienė¹⁶. Taigi, neperėmus šios sąvokos, vis dėlto turėtų būti vadovaujama principu, jog kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant klausimą dėl asmens traktavimo vaiku ar nepilnamečiu/pilnamečiu atsižvelgtina į valstybės, kurioje sprendžiamas šis klausimas, *lex fori*¹⁷. Vis dėlto, naujojoje reglamento Briuselis II bis redakcijoje, kuri bus pradėta taikyti 2022 m. rugpjūčio 1 d. ši teisės spraga yra ištaisoma, įtvirtinant vaiko sąvoką 2 reglamento straipsnio 2 dalies 6 punkte – vaikas – bet kuris jaunesnis nei 18 metų asmuo.

Be kita ko, vaikų grobimo atvejais ši vaiko sąvoka netaikoma dėl pačioje 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtinto amžiaus kriterijaus. 1980 m. Hagos konvencijos 4 straipsnyje

¹² 2016 m. birželio 20 d. Europos Komisijos Reglamento „Briuselis IIa“ taikymo praktinis vadovas [interaktyvus], 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed#>>, p. 53.

¹³ NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 81.

¹⁴ 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995-07-21, Nr. 60-1501.

¹⁵ NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 81.

¹⁶ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 41.

¹⁷ NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 81.

įtvirtinta nuostata, jog konvencija taikoma kiekvienam vaikui, kuris nuolat gyveno susitariančiojoje valstybėje prieš pat pažeidžiant jo globos teises ar teisę su juo matytis, tačiau konvencija nebetaikoma, kai vaikui sukanka 16 metų. Taigi atsižvelgiant į konvencijos ir reglamento sąsają ir sąveiką taikant juos subsidiariai¹⁸, reglamento Briuselis II bis atžvilgiu, vadovaujantis imperatyvia konvencijos nuostata, vaikų grobimo bylos taip pat turėtų būti nagrinėjamos dėl vaikų iki 16 m. amžiaus. Jei procesas buvo pradėtas vaikui neturint 16 metų, sukakus šiam amžiui, jis turi būti nutrauktas¹⁹.

Tuo tarpu, naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamente amžiaus reikalavimas yra tiesiogiai įtvirtintas pačiame reglamente, ir tik patvirtina amžiaus reikalavimo aiškinimą vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos nuostatomis – reglamento 17 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, kad 1980 m. Hagos konvencija, taigi ir šio reglamento III skyrius, kuriuo papildomas 1980 m. Hagos konvencijos taikymas valstybių narių tarpusavio santykiuose, turėtų būti toliau taikomi ne vyresniems nei 16 metų vaikams.

Be kita ko, reglamento Briuselis II bis taikymo ribos *ratióne persónae* yra išplėstos lyginant su anksčiau galiojusi reglamentu Briuselis II, kadangi pastarasis buvo taikomas tik nagrinėjant ginčus dėl tėvų pareigų abiejų sutuoktinių vaikams²⁰. Šiuo atveju, Briuselis II bis reglamento taikymo dėl vaikų grobimo atveju, reglamentas taikomas ne tik susituokusių asmenų vaikams, tačiau „globos teises“ turinčių asmenų vaikams. Reglamento Briuselis II bis 5 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, jog siekiant užtikrinti lygybę visiems vaikams, šis reglamentas taikomas visiems sprendimams dėl tėvų pareigų, įskaitant vaiko apsaugos priemones, neatsižvelgiant į ryšį su santuokos byla. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamente ši nuostata yra pakartojama 7 konstatuojamojoje dalyje. Ši nuostata iš esmės keičia požiūrį į tėvystę ir motinystę reglamento taikymo apimtyje, nes skirtingai nei santuokos sampratos aiškinime, tėvystės ir motinystės aiškinimas nėra susietas su vyro ir moters santuokiniais ryšiais.

Ratióne témporis taikymo atveju atsižvelgtina į reglamento Briuselis II bis įsigaliojimo laiką. Vadovaujantis reglamento Briuselis II bis 72 straipsniu, reglamentas įsigaliojo nuo 2004 m. rugpjūčio 1 d., tačiau visiškai apimtimi reglamentas Briuselis II bis taikomas nuo 2005 m.

¹⁸ Autorės pastaba: ši sąveika aptariama vėlesniame šio magistro darbo skyriuje.

¹⁹ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 42.

²⁰ *Ibid.*, p. 56.

kovo 1 d. Taigi visa apimtimi reglamentas taikomas tik pradėtoms civilinėms byloms, tinkamai parengtiems arba užregistruotiems kaip autentiški dokumentams ir šalių susitarimams, sudarytiems po 2005 m. kovo 1 d.²¹ Naujaja Briuselis II bis reglamento redakcija nuo 2022 m. rugpjūčio 1 d. bus visiškai panaikintas Briuselis II bis taikymas. Briuselis II bis reglamento redakcijoje buvo perimtos principinės Briuselis II reglamento nuostatos, naujai sureguliuoti tėvų atsakomybės ir vaikų grobimo klausimai, žengtas žingsnis visiško egzekvatūros atsisakymo vaikų grobimo ir bendravimo teisių bylose kryptimi²². Tuo tarpu, naujausioje Briuselis II bis redakcijoje šie klausimai dar labiau efektyvinami – nustatomos išsamios jurisdikcijos taisyklės, veiksminga valstybių narių centrinių institucijų bendradarbiavimo sistema, užtikrinama paralelinių bylų prevencija, bei aktualiausia šio rašto darbo kontekste – koreguojamos vaiko grobimo procedūrų nuostatos dėl vaiko gražinimo, kurios papildo 1980 m. Hagos konvenciją valstybių narių santykių kontekste. Taigi naujausios redakcijos Briuselis II bis reglamentas bus taikomas nuo 2022 m. rugpjūčio 1 d., tačiau jo 92, 93 ir 103 straipsniai dėl deleguotųjų aktų ir informacijos pranešimo Europos Komisijai pradėti taikyti dar 2019 m. liepos 22 d.

Be kita ko, *ratione loci* atveju, taikymo sritis apibrėžiama Europos Sąjungos valstybių narių apimtyje. Atkreiptinas dėmesys, jog 2020 m. sausio 31 d. Jungtinė Karalystė paliko Europos Sąjungą, ir nebėra laikoma valstybe nare. Tačiau nepaisant to, iki 2020 m. gruodžio 31 d. vyks pereinamasis-derybų laikotarpis, kurio metu Jungtinėje Karalystėje vis dar bus taikomi Europos Sąjungos teisės aktai²³. Taip pat pažymėtina, jog Danijos Karalystei taikoma išimtis – jai Briuselis II bis reglamentas nėra taikomas, vadovaujantis Europos Sąjungos sutartimi, Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo bei protokolus dėl Danijos pozicijos (Protokolas Nr. 16 „Dėl tam tikrų su Danija susijusių nuostatų, Protokolas Nr. 17 „Dėl Danijos, Protokolas Nr. 22 „Dėl Danijos pozicijos“²⁴. Tais atvejais, kai valstybė, su kuria yra susijęs reikalavimas dėl tėvų pareigų, yra Danijos Karalystė, jurisdikcija nustatoma pagal 1996 m.

²¹ VÉBRAITÉ, V., 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos“. *Teisė*, 2007 Nr. 63, p. 113.

²² Andrae M. Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSU und autonomem IZPR/IPR// IPRax. 2006, Heft 2, p. 82 Iš NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 78.

²³ 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos ir Jungtinės Karalystės susitarimo dėl Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos 126 straipsnis, 2019/C 384 I/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.] Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2019:384I:FULL&from=EN>>.

²⁴ 2016 m. birželio 7 d. Protokolas Nr. 22 „Dėl Danijos pozicijos“, oficialus leidinys, 2016/C 202/01.

spalio 19 d. Hagos konvenciją dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje²⁵. Tuo tarpu, susidūrus su vaikų grobimo situacija, kai į civilinę bylą įtraukiama ne Europos Sąjungos valstybė narė, o trečioji valstybė, tokiu atveju reglamento Briuselis II bis taikymas yra negalimas, o vadovaujamosi išimtinai 1980 m. Hagos konvencijos nuostatomis. Skirtingai, nei pavyzdžiui, Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje („Išlaikymo“ reglamentas; toliau – Reglamentas Nr. 4/2009)²⁶, kurio nuostatos yra taikomos universaliai – t. y., ta aplinkybė, kad atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, neturėtų būti priežastis netaikyti Europos Bendrijos normų dėl jurisdikcijos ir neturėtų būti nuostatų nukreipiančių į nacionalinę teisę (Reglamento Nr. 4/2009 15 konstatuojamoji dalis), Briuselis II bis taikymas apsiriboja Europos Sąjungos valstybėmis.

Nustačius reglamento taikymo srities ypatumus, galima priėti prie apibendrinančios išvados, jog lyginant reglamento Briuselis II bis dabartinę ir naująją redakciją šioje srityje galima išskirti keletą naujovių – naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamente įnešant aiškumo yra pateikiama vaiko sąvoka, *inter alia*, nurodant, jog vaikų grobimo bylose reiktų vadovautis 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintomis nuostatomis. Svarbu pabrėžti, jog *ratione loci* kontekste reglamento Briuselis II bis taikymas yra komplikuoatas, atsižvelgiant į tai, kad Jungtinė Karalystė išstojo iš Europos Sąjungos ir nebėra laikoma jos nare, tačiau teisės aktai, tarp jų ir Briuselis II bis reglamentas, kurį laiką vis dar bus taikomi, o tolesnis reglamento taikymo likimas bus sprendžiamas derybų keliu tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos.

Teismingumas pagal Briuselis II bis reglamentą. Jurisdikcijos klausimai yra reguliuojami reglamento Briuselis II bis 10 straipsnyje „Jurisdikcija vaikų grobimo atvejais“. Šie jurisdikcijos pagrindai reglamente išdėstyti nuosekliai bei reiškia, jog pirminės vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos teismai išlaiko savo jurisdikciją iki tol, kol vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą kitoje valstybėje narėje ir yra tenkinamas vienas iš a arba b punktų

²⁵ 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, *Valstybės žinios*, 2003-09-26, Nr. 91(1)-4125. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamentas. 2015 m. gruodžio 2 d. *Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga*, Teismų praktika 44, p. 29.

²⁶ 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, oficialus leidinys 7, 10.1.2009, p. 1–79.

(be kita ko, tenkinant b punktą taip pat privaloma atitikti bent vieną iš keturių papunkčių). Taigi, tenkinus 10 straipsnyje įtvirtintus reikalavimus ankstesnės vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės narės (iš kurios vaikas buvo neteisėtai išvežtas arba į kurią nebuvo gražintas) teismai praranda kompetenciją nagrinėti civilines bylas²⁷. Tad 10 straipsnio pirmajame sakinyje yra įtvirtintas fundamentalus principas – valstybė narė į kurią neteisėtai išvežtas ir negražinamas vaikas neturi jurisdikcijos spręsti tėvų pareigų klausimų²⁸. Pasak Étienne Pataut, ankstesnės įprastinės gyvenamosios vietos teismai išlaiko jurisdikciją spręsti dėl tėvų pareigų vaiko atžvilgiu net ir tuo atveju, jeigu vaikas yra atsidūręs tokioje pereinamoje situacijoje – kai ankstesnė įprastinė gyvenamoji vieta jau yra prarasta, o naujoji dar neįgyta²⁹. Šį jurisdikcijos aspektą patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje³⁰.

Briuselis II bis reglamento 12 konstatuojamojoje dalyje yra įtvirtinta, jog jurisdikcijos pagrindai, susiję su tėvų pareigomis, nustatyti šiame reglamente, yra suformuluoti kuo labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų. Tai reiškia, kad jurisdikcija turėtų pirmiausiai priklausyti vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybei narei, išskyrus tam tikrus vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo atvejus arba pagal tėvų pareigų turėtojų susitarimą. Taigi jurisdikcijos taisyklių nustatymo tikslas yra maksimaliai apriboti vaiką pagrobiančiojo tėvo galimybę savo grobimu pakeisti jurisdikciją tėvų pareigų klausimams³¹.

Be kita ko, K. Pranevičienė teigia, jog vaikas gali įgyti naują nuolatinę gyvenamąją vietą net ir tuo atveju, kai išvežamas į kitą valstybę narę neteisėtai, tai yra pagrobiamas, tačiau pagrobus vaiką, jo nuolatinė gyvenamoji vieta savaime nepasikeičia³². Šios situacijos, kai kilmės valstybės teismai praranda savo jurisdikciją spręsti tėvų pareigų klausimus būtent ir yra

²⁷ NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 98

²⁸ MAGNUS U., MANKOWSKI P., PATAUT E., *European Commentaries on Private International Law, Brussels IIbis Regulation*, art. 10, *sellier european law publishers*, 2012, p. 122.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-687/2018, kurioje konstatuota, jog šios kategorijos bylose jurisdikcija yra nustatoma pagal specialų reguliavimą, todėl „nesprendžia dėl vaiko globos teisių iš esmės, kol nenustatoma, kad vaikas neturi būti gražinamas pagal Hagos konvenciją“.

³¹ MAGNUS U., MANKOWSKI P., PATAUT E., *European Commentaries on Private International Law, Brussels IIbis Regulation*, art. 10, *sellier european law publishers*, 2012, p. 122.

³² PRANEVIČIENĖ, K. Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės. Mokslo darbai. *Teisė*. t. 77, Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 3. Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gegužės 24 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-916/2017 konstatuota, jog vien vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos įgijimo valstybėje, į kurią vaikas buvo neteisėtai atvežtas, faktas nėra pakankamas jurisdikcijos nagrinėti bylas dėl tėvų pareigų perėjimo pagrindas (cituota taip pat ir Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2019 m. rugsėjo 12 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2S-1449-643/2019).

nustatytos reglamento Briuselis II bis 10 straipsnyje.

Briuselis II bis 10 straipsnio a) punkte įtvirtinta pirmoji jurisdikcijos taisyklė, kai su pasikeitusia jurisdikcija sutinka kiekvienas globos teises turintis asmuo, institucija ar organizacija. Šis sutikimas gali būti išreikštas tiek aktyviais, tiek pasyviais veiksmais, t. y., aktyvi sutikimo forma galėtų pasireikšti rašytiniu, *expressis verbis* išreikštu sutikimu – tai pati aiškiausia sutikimo forma. Doktrinoje dar yra teigiama, jog toks sutikimas gali būti išreikštas ir konkludentiniais veiksmais, pavyzdžiui, jeigu likęs kilmės valstybėje vienas iš globos teisių turėtojų kreipiasi į naujosios vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teismą dėl tėvų pareigų nustatymo³³. Tuo tarpu, pasyvi sutikimo forma galėtų pasireikšti tiesiog tylėjimu, t. y., jokių veiksmų dėl vaiko susigrąžinimo ar tėvų pareigų nustatymo nesiėmimu³⁴.

Pagrindinė b punkto idėja – yra laiko tarpas, kurį vaikas praleidžia naujojoje gyvenamojoje vietoje. Taigi šis jurisdikcijos pagrindas turi 2 pagrindines sąlygas – laiko tarpas (reglamente įtvirtinti vieneri metai), bei kito iš globos turėtojo pasyvus elgesys siekiant susigrąžinti vaiką į kilmės valstybę narę³⁵. Pažymėtina, kad pats laiko tarpas, kurį vaikas praleidžia naujoje valstybėje narėje nėra pakankamas nustatyti, jog jis jau įgijo naują įprastinę gyvenamąją vietą – dar šio jurisdikcijos pagrindo kontekste svarbus vaiko prisitaikymo naujoje aplinkoje momentas. Vienerių metų laikotarpio reikalavimo laikymasis yra ypatingai svarbus siekiant atitikti šį jurisdikcijos pagrindą pagal reglamentą Briuselis II bis. Vis dėlto, pastebėtina, kad teismai į jį žiūri pakankamai lanksčiai ir neformaliai³⁶.

Pastebėtina, kad teisingumo pagrindai naujosios redakcijos reglamente Briuselis II bis, apibrėžiantys situacijas, kada jurisdikciją turintis kilmės valstybės teismas gali ją prarasti šiek tiek keisis. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamente jurisdikcijos klausimai yra aptariami 9 straipsnyje. Nors straipsnio a ir b punktai lieka analogiški kaip ir ankstesnės redakcijos reglamente, kinta b punkte išdėstytos papildomosios sąlygos. Pažymėtina, kad

³³ MAGNUS U., MANKOWSKI P., PATAUT E., European Commentaries on Private International Law, Brussels Ibis Regulation, art. 10, *sellier european law publishers*, 2012, p. 123.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*, p. 124.

³⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2098-236/2017; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2014 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-372/2014; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-2132-236/2016. Autorės pastaba: išsamiau vienerių metų terminas aptariamas 2.2.1. šio rašto darbo skyriuje.

pirmoji, antroji ir penktoji sąlygos išlieka analogiškos įtvirtintosioms šiuo metu galiojančiame Briuselis II bis reglamente, šios sąlygos yra pakankamai aiškios ir techniškos, todėl nereikalauja papildomo aptarimo. Trečioji sąlyga nustatoma naujai – ji reiškia, jog kilmės valstybės teismas praranda savo jurisdikciją tokiu atveju, jeigu tenkinamas reglamento 9 straipsnio b punktas ir prašymas dėl vaiko grąžinimo valstybėje narėje yra netenkinamas remiantis kitomis aplinkybėmis nei 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintais atsisakymo pagrindais, kurie yra aptariami šio rašto darbo 2.2. skyriuje, bei toks sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas. Bei ketvirtoji sąlyga taip pat įtvirtinama naujai – valstybė narė praranda savo jurisdikciją, kai tenkinamas reglamento 9 straipsnio b punktas ir valstybėje narėje, kurioje prieš pat neteisėtą išvežimą ar laikymą buvo vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, tačiau joje nebuvo pradėti teisminiai procesai dėl globos teisių nustatymo.

Vertinant atliktus pakeitimus jurisdikcijos reguliavime, manytina, jog naujomis nuostatomis siekiama vaiko grąžinimo procedūrą patobulinti geriau išaiškinant dabartinę jurisdikcijos nustatymo sistemą bei išdėstyti jurisdikcijos nustatymo pagrindus lingvistiškai tikslesne, suprantamesne kalba. Autorės nuomone, esminiai pakeitimai šiuo atveju neįžvelgtini.

Jurisdikcijos nustatymo klausime aktualiausia ir didžiausią reikšmę turinti sąvoka yra „įprastinės (nuolatinės) gyvenamosios vietos“ sąvoka, kuri aptariama šio magistro darbo 1.2. skyriuje.

Teisingumas Lietuvos Respublikoje. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo³⁷ 2 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta, jog bylos dėl vaiko grąžinimo, kai vaikas neteisėtai atvežtas ar neteisėtai laikomas Lietuvos Respublikoje, teisingos apygardų teismams pagal vaiko buvimo vietą arba paskutinę žinomą vaiko buvimo vietą.

Seimas 2008 m. lapkričio 13 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą³⁸,

³⁷ *Valstybės žinios*, 2005 m. gegužės 7 d., Nr. 58-2004. Autorės pastaba, jog šis įstatymas negalioja nuo 2008 m. lapkričio 29 d. Seimui 2008 m. lapkričio 13 d. priėmus Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 137-5366), kuris įsigaliojo 2008 m. lapkričio 29 d.

³⁸ *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 137-5366.

kuriuo neteisėtai atvežtų ar neteisėtai laikomų (negražinamų) Lietuvos Respublikoje vaikų bylų teisingumą sutelkė Vilniaus apygardos teisme (įstatymo 7 straipsnio 2 dalis).

Šis žingsnis Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje yra sveikintinas, nes naujausios redakcijos Briuselis II bis reglamento 41 konstatuojamojoje dalyje yra įtvirtinama nauja rekomendacija nacionalinių teismų atžvilgiu: „valstybės narės, atsižvelgdamos į savo nacionalinę teismų struktūrą, turėtų apsvarstyti galimybę jurisdikciją tų procesų atžvilgiu sutelkti kuo mažesniame skaičiuje teismų“. Reglamente šiuo klausimu akcentuojamas proceso greitumo aspektas, kuris išplečiamas nustatant aiškius išnagrinėjimo terminus, sprendimų apskundimo galimybes, centrinių institucijų bendradarbiavimo sistemą ir kt. Proceso sutelkimas viename ar keliuose valstybės teismuose aktualus siekiant sumažinti teisėjų, besispecializuojančių vaikų grobimo bylų nagrinėjime skaičių ir taip potencialiai užtikrinti galimybę jiems kelti kompetenciją bei priimti aukštesnės kokybės teismų sprendimus.

1.1. 1980 m. Hagos konvenciją papildančios reglamento Briuselis II bis nuostatos, jų sąveika

1980 m. Hagos konvencija Lietuvos Respublikoje buvo ratifikuota 2002 m. kovo 19 d., o įsigaliojo ir pradėta taikyti 2002 m. rugsėjo 1 d. Pagal konvencijos 38 straipsnį, konvencija taikoma tik santykiams tarp prisijungiančios valstybės ir tų susitariančiųjų valstybių, kurios pareišk, kad priima jos prisijungimą. Konvenciją yra ratifikavusios ne tik visos Europos Sąjungos valstybės narės, tačiau ir didžioji dalis pasaulio valstybių (su Lietuvos Respublika dėl dalyvavimo 1980 m. konvencijoje yra susitarusios 73 valstybės). Konvencijos tikslai yra įtvirtinti 1 jos straipsnyje – a) užtikrinti, kad neteisėtai į bet kurią susitariančiąją valstybę išvežti ar jose laikomi vaikai būtų greitai grąžinti; bei b) garantuoti, kad vienos susitariančiosios valstybės teisės aktų nustatytos globos teisės ir teisė matytis su vaiku būtų gerbiamos ir kitose susitariančiosiose valstybėse.

Šie tikslai yra ne tik pagrindiniai 1980 m. Hagos konvencijos tikslai, tačiau analogiškus juos turi ir Briuselis II bis reglamentas – kuo trumpesnės bylos išnagrinėjimo trukmės principas, vaiko interesų, tame tarpe, ir šeimos gyvenimo gerbimo (įskaitant ir tėvų teisę bei pareigą palaikyti ryšį su savo vaikais) principai ir kt. Briuselis II bis reglamento 17 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, jog vaiko neteisėto išvežimo ar negražinimo atvejais, vaiko grąžinimas turėtų būti užtikrinamas nedelsiant ir šiuo tikslu turėtų ir toliau būti taikoma 1980 m. Hagos konvencija, papildoma Briuselis II bis reglamento, ypač 11 straipsnio, nuostatomis.

Taigi įsigaliojus Briuselis II (Nr. 1347/2000) reglamento naujai redakcijai – Briuselis II bis reglamentui, pastarasis įgijo viršenybę prieš 1980 m. Hagos konvenciją taikymo prasme. Tai reiškia, jog abu šie tarptautiniai dokumentai yra taikomi kartu, tam tikromis nuostatomis papildydami vienas kitą, tačiau turint omenyje, jog reglamento taikymas (kiek tai susiję su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis) yra *supra note*. Reglamento taisyklės turi viršenybę prieš 1980 m. Hagos konvencijos nuostatas valstybių narių tarpusavio santykiams bylose, kurioms taikomas reglamentas (išskyrus Daniją, kuriai Briuselis II bis reglamentas netaikomas)³⁹.

Šių nuostatų pagrindu darytina išvada, jog jose įtvirtintas reglamento Briuselis II bis viršenybės principas turi būti derinamas su 1980 m. Hagos konvencijos subsidiaraus taikymo galimybe, kai reglamentas nereglamentuoja tam tikrų klausimų, susijusių su vaiko grąžinimu jo neteisėto išvežimo ar negrąžinimo atvejais. Žinoma, kai reglamentas Briuselis II bis tam tikrų klausimų nereglamentuoja, tarp jų pasirašiusių ir prisijungimui pritarusių valstybių ir toliau taikoma 1980 m. Hagos konvencija⁴⁰.

Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentas dar tampriau sutvirtina reglamento ir 1980 m. Hagos konvencijos sąveiką. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 2 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinama, jog reglamente pateikiamos nuostatos, kuriomis papildoma 1980 m. Hagos konvencija valstybių narių tarpusavio santykių kontekste. Šią nuostatą galima interpretuoti dvejopai – pirma, kaip keičiančią 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintąsias (nepakeičiant pačios konvencijos), tačiau, be kita ko, keičiančią konvencijos nuostatas tik valstybių narių santykių prasme, taigi, tik reglamento taikymo apimtyje (kuris bet kuriuo atveju, valstybių narių kontekste yra taikomas kaip *supra note*, su 1980 m. Hagos konvencijos papildymais tam tikrais klausimais).

Taigi, teisėjams, taikantiems teisės normas vaikų grobimo bylų atveju, pagrindinis iššūkis yra tinkamai nustatyti taikytiną teisės aktą, bei tinkamai kombinuoti jų abiejų veikimą – Europos Sąjungos valstybių narių atveju Briuselis II bis reglamentui suteikiant viršenybę 1980 m. Hagos konvencijos atžvilgiu, bei taikant subsidiariai. O trečiųjų valstybių atveju, išimtinai taikant 1980 m. Hagos konvencijos nuostatas.

³⁹ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 102.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 24.

1.2. Neteisėtas vaiko išvežimas ar negražinimas (laikymas). Įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo (ne)galimumas

Vaiko grobimo sąvoka. Lingvistiškai, vaiko grobimas, kaip civilinė teisinė kategorija, iš esmės apibūdinamas dviem sąvokomis – neteisėtu vaiko išvežimu bei neteisėtu vaiko negražinimu į jo buvusią įprastinę gyvenamąją vietą⁴¹. K. Pranevičienė, vadovaudamasi kitų teisės mokslininkų darbais teigia, kad apskritai „vaiko grobimo“ sąvoka yra daugiau sugalvota žiniasklaidos nei kilusi iš teisės⁴², tačiau nurodo, jog šiuolaikinėje Europos Sąjungos ir tarptautinėje teisėje ji yra ypatingai gabi ir plačiai naudojama tiek praktikoje, tiek *acquis communautaire*, tiek ir kituose teisės aktuose.

Reglamento Briuselis II bis 2 straipsnio 11 dalyje yra įtvirtinta neteisėto vaiko išvežimo ar negražinimo sąvoka. Vaiko išvežimas ar negražinimas yra tais atvejais, kai: a) tuo pažeidžiamos globos teisės, įgytos teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu pagal valstybės narės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta iki išvežimo ar negražinimo; ir b) jei išvežimo ar negražinimo metu globos teisėmis buvo faktiškai naudojamos drauge ar jų su niekuo nesidalijant arba jomis taip būtų naudojamos išvežimui ar negražinimui. Laikoma, kad globa yra įgyvendinama kartu, kai pagal teismo sprendimą ar įstatymų nustatyta tvarka vienas tėvų teisių turėtojas negali spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos be kito tėvų pareigų turėtojo sutikimo.

Kadangi šioje reglamento 2 straipsnio 11 punkto b nuostatoje, be kita ko, nurodoma, kad laikoma, jog globa naudojamos drauge tais atvejais, kai vienas iš tėvų pareigų turėtojų negali priimti sprendimo dėl vaiko gyvenamosios vietos be kito tėvų pareigų turėtojo sutikimo, todėl vaiko išvežimas iš vienos valstybės narės į kitą be atitinkamo asmens sutikimo pagal reglamentą reiškia vaiko pagrobimą⁴³.

Be kita ko, analogiška „vaiko išvežimo ar laikymo“ sąvoka yra įtvirtinta ir 1980 m. Hagos konvencijos 3 straipsnyje, todėl, kaip teigia Koen Lenaerts, galima daryti išvadą, jog

⁴¹ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 86.

⁴² BEAUMONT, Paul R., McLEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004. P. 1. Iš PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 28.

⁴³2016 m. birželio 20 d. Europos Komisijos Reglamento „Briuselis IIA“ taikymo praktinis vadovas [interaktyvus], 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed#>>, p. 54.

reglamente įtvirtinta neteisėto vaiko išvežimo ar negražinimo sąvoka buvo įkvėpta 1980 m. Hagos konvencijos⁴⁴. *Inter alia*, pažymėtina, jog nors Briuselis II bis lietuviškame vertime yra naudojama „negražinimo“ sąvoka, o 1980 m. Hagos konvencijoje – „laikymo“ apibrėžimas, šių dokumentų versijoje anglų kalba naudojama tapati sąvoka „retention“. Taigi, darytina išvada, jog šie du žodžiai pavartoti skirtinguose teisės aktuose turėtų būti laikomi sinonimais. Pažymėtina, kad naujosios redakcijos Briuselis II bis vertime lietuvių kalba ši sąvokų skirtybė yra panaikinama naudojant vieningą „vaiko išvežimo ar laikymo“ apibrėžtį.

Siekiant nustatyti, ar vaiko išvežimas ar negražinimas buvo neteisėtas, visų pirma reikia nustatyti ar buvo įvykdytas „globos teisių“ pažeidimas – ESTT⁴⁵ nustatė taisyklę: „reglamentą Briuselis II bis reikia aiškinti taip, kad vaiko išvežimo neteisėtumą šio reglamento taikymo tikslais lemia vien tai, ar egzistuoja pagal taikytiną nacionalinę teisę suteiktos globos teisės, kurias pažeidžiant įvykdytas toks išvežimas“. Todėl siekiant apibrėžti „neteisėto vaiko išvežimo ar negražinimo“ apibrėžimą, privalu aptarti „globos teisių“ sampratą.

Kaip minėta ankstesniame šios rašto darbo skyriuje, Briuselis II bis 2 straipsnio 9 punkte apibrėžta „globos teisių“ sąvoka apima teises ir pareigas, susijusias su vaiko priežiūra, ypač teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą. Vis dėlto, aiškinant šią sąvoką tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje kyla tam tikrų kontraversijų. Šios kontraversijos aiškiai atsispindi ESTT byloje *J. McB. v L. E.*⁴⁶.

Šioje byloje buvo sprendžiamas vaikų grobimo ir nesusituokusių asmenų vaikų globos teisių klausimas. Airių kilmės vyras ir Jungtinės Karalystės pilietė 10 metų gyveno kartu Airijoje nesusituokę bei augino 3 bendrus vaikus. 2009 m. liepos 11 d. vyras sužinojo, kad moteris su vaikais paliko jų bendrus namus ir išvyko į Didžiąją Britaniją. 2009 m. lapkričio 2 d. tėvas J. McB. pateikė pareiškimą Anglijos ir Velso Aukščiausiam Teisingumo Teismui dėl vaikų gražinimo į Airiją vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos ir reglamento Briuselis II bis nuostatomis. Teismas, vadovaudamasis 1980 m. Hagos konvencijos 15 straipsnio nuostatomis, nurodė besikreipiančiam pateikti Airijos kompetentingos institucijos sprendimą, kuriuo būtų patvirtinta, jog vaikų išvežimas iš Airijos buvo neteisėtas, kaip tai numatyta 1980 m. Hagos konvencijos 3 straipsnyje. Kadangi pagal Airijos nacionalinę teisę

⁴⁴ LENAERTS K., The best interests of the child always come first: the Brussels II bis regulation and the European Court of Justice, *jurisprudencija*, 2013(4), p. 1308.

⁴⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582, 44 punktas.

⁴⁶ *Ibid.*, 41 punktas.

nesusituokęs tėvas savaime neįgyja vaikų globos teisių, teismas atmetė tokį J. McB. prašymą dėl vaikų grąžinimo, konstatavęs, kad tėvas kreipimosi momentu neturi vaikų globos teisių, todėl toks motinos ir vaikų išvykimas nėra laikomas neteisėtu 1980 m. Hagos konvencijos ir Briuselis II bis reglamento prasme.

Tėvas šį sprendimą apskundė Airijos Aukščiausiajam Teismui, o šis kreipėsi į ESTT prašydamas prejudicinio sprendimo su klausimu: „Ar pagal [Briuselis II bis reglamentą], aiškinamą atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos⁴⁷ (toliau – **Chartija**) 7 straipsnį ar kitaip, valstybei narei draudžiama savo teisės aktuose numatyti, kad vaiko tėvas, nesusituokęs su jo motina, turi gauti kompetentingo teismo nutartį, kuria jam pripažįstama tokio vaiko globa, kad jis būtų laikomas turinčiu „globos teises“, dėl ko vaiko išvežimas iš jo nuolatinės gyvenamosios vietos šalies taptų neteisėtas, kaip tai numatyta šio reglamento 2 straipsnio 11 punkte?“

Taigi ESTT viena vertus šioje byloje konstatavo, jog „globos teisių“ sąvoka kaip ji apibrėžta reglamente Briuselis II bis „yra savarankiška ir nepriklauso nuo valstybių narių teisės“. Teismas tokį aiškinimą grindė „vienodo Europos Sąjungos teisės taikymo, lygybės principo reikalavimais, iš kurių išplaukia, kad Europos Sąjungos teisės nuostatos, kuriose jų prasmės bei apimtys nustatymo klausimu nedaroma aiški nuoroda į valstybių narių teisę, sąvokos visoje Sąjungoje paprastai turi būti aiškinamos autonomiškai ir vienodai, atsižvelgiant į nuostatos kontekstą ir nagrinėjamu teisės aktu siekiamą tikslą“⁴⁸. Todėl teismas darė išvadą, jog „Briuselis II bis reglamento taikymo tikslais globos teisės bet kuriuo atveju apima tokios teisės turėtojo teisę nustatyti vaiko gyvenamąją vietą“.

Darytina išvada, kad ESTT savo praktikoje akcentuoja, jog „globos teisių“ sąvoka yra autonominio aiškinimo dalykas ir nepriklauso nuo valstybių narių nacionalinės teisės nuostatų, taip išvengiant skirtingo šios sąvokos aiškinimo skirtingų valstybių nacionaliniuose teismuose.

Vis dėlto, kita vertus, ESTT akcentavo⁴⁹, kad reglamente Briuselis II bis reglamente „visiškai atskiras klausimas yra globos teises turinčio asmens paskyrimas. Šiuo atžvilgiu iš reglamento 2 straipsnio 11 punkto a papunkčio matyti, kad vaiko išvežimo neteisėtumą lemia

⁴⁷ 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, oficialus leidinys, 2012, C 326.

⁴⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582, 41 punktas, taip pat ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 17 d. sprendimas *Kozłowski*, C-66/08, Rink. p. I-6041, 42 punktas ir jame nurodyta teismų praktika.

⁴⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582, 43 punktas.

tai, ar „tuo pažeidžiamos globos teisės, įgytos teismo sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar juridinę galią turinčiu susitarimu pagal valstybės narės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta iki išvežimo ar negražinimo, [teisę]“⁵⁰. Teismas pabrėžė, jog nėra nustatyta, koks asmuo turi turėti globos teises, kad vaiko išvežimas būtų laikomas neteisėtu, tačiau „kiek tai susiję su tokių globos teisių turėtojo paskyrimu, daroma nuoroda į valstybės narės, kurioje buvo vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta iki išvežimo ar negražinimo, teisę“.

Teismas pažymėjo, kad „būtent tokios valstybės narės teisėje nustatomos sąlygos, kuriomis biologinis tėvas įgyja savo vaiko globos teises, šio reglamento 2 straipsnio 9 punkto prasme, prirėikus numatant, kad tokios teisės įgyjamos tik gavus jas suteikiantį kompetentingo nacionalinio teismo sprendimą“ nėra pažeidžiančios Chartijos nuostatas. Teisės mokslininkas Koen Lenaerts, analizuodamas šį ESTT sprendimą byloje *J. McB. v L. E.*⁵⁰, priėjo prie išvados, kad Briuselis II bis reglamentas neidentifikuoja asmens, kuris turi turėti globos teises, o nukreipia aiškinimą į valstybės narės, kurioje buvo vaiko įprastinė gyvenamoji vieta iškart po jo išvežimo ar negražinimo, teisę⁵¹.

K. Pranevičienė teigia, jog tokiu sprendimu buvo atmesti bet kokie argumentai, kad nacionalinėje teisėje įtvirtinta materialinė globos teisių sąvoka turi būti aiškinama viršnacionaliniu lygmeniu⁵². Claire Dekar pažymi, jog tokiu sprendimu ESTT pabrėžė, kad nesiima reguliuoti valstybių narių nacionalinių teisės taisyklių, bei išaiškino, kad Chartijos nuostatos turi įtaką tik Europos Sąjungos teisės, tačiau ne nacionalinės teisės aiškinimui⁵³. Ir iš ties, teismas akcentuodamas Chartijos nuostatų reikšmę aiškinant Europos Sąjungos teisę, konstatavo, jog „šioje byloje reikia atsižvelgti į Chartiją tik aiškinant Briuselis II bis reglamentą ir nereikia vertinti pačios nacionalinės teisės“.

Tačiau pastebėtina, kad šiuo atveju, doktrinos atstovų nuomonės išsiskiria – Koen Lenaerts požiūriu, ESTT sprendime siekė konstatuoti, kad „globos teisių“ kaip tokių sąvoka yra autonominio aiškinimo dalykas, o asmens, kuris gali turėti tokias teises samprata yra paliekama valstybių narių nacionalinei teisei, tuo tarpu, minėtos teisės mokslininkės K.

⁵⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582.

⁵¹ LENAERTS K., The best interests of the child always come first: the Brussels II bis regulation and the European Court of Justice, *jurisprudencija*, 2013(4), p. 1309.

⁵² PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 92-93.

⁵³ DEKAR, Claire. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. p 1466-1467.

Pranevičienė ir C. Dekar pateikia interpretaciją, jog tokiu sprendimu teismas pažymėjo, jog ir „globos teisių“ sąvoka turėtų būti aiškinama atsietai nuo viršnacionalinio reguliavimo. Manytina, jog atsižvelgiant į pažodinį sprendimo tekstą, vis dėlto, ESTT akcentavo asmens, galinčio turėti globos teises sąvoką, kaip paliekamą nacionalinių valstybių narių teisių normų reguliacijai, „globos teisių“ sąvoką atskiriant kaip savarankišką, autonominę. Be kita ko, ir pats reglamentas Briuselis II bis 2 straipsnio 9 punkte pateikia šios sąvokos apibrėžimą, kurį ESTT išplečia jurisprudencijoje.

Vis dėlto, naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentu ištaisoma ši kontraversija dėl skirtingo teismo sprendimo interpretavimo ir 18 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinama: „šio reglamento tikslais turėtų būti laikoma, kad asmuo turi globos teises, kai remiantis sprendimu, įstatymų nustatyta tvarka ar teisinę galią turinčiu susitarimu pagal valstybės narės, kurioje yra vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, teisę tėvų pareigų turėtojas negali spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos be to asmens sutikimo, neatsižvelgiant į pagal nacionalinę teisę vartojamas sąvokas. Kai kuriose teisinėse sistemose, kuriose išlikusios sąvokos „globa“ ir „bendravimas“, globos teisių neturintis tėvas ar motina gali faktiškai tebeturėti svarbių pareigų priimant sprendimus dėl vaiko, apimančių daugiau nei vien tik bendravimo teises“. Manytina, kad naująja redakcija įtvirtinamas autonominio aiškinimo principas ne tik „globos teisių“, tačiau ir „asmens, turinčio globos teises“ sąvokos atžvilgiu. Kita vertus, pats reglamentas „globos teises turinčio asmens“ nepateikia, todėl išlieka tam tikras teisinis netikrumas, kaip ši samprata turėtų būti aiškinama autonomiškai. Todėl manytina, kad ši sąvoka turėtų būti išaiškinta būsimoje ESTT jurisprudencijoje.

Be kita ko, vertėtų išsamiau aptarti minėtą *J. McB. v L. E.*⁵⁴ bylą ir kitu aspektu. Tėvas J. McB. savo poziciją byloje grindė tuo, jog sąvoka „turėtų būti aiškinama taip, kad „globos teises“ biologinis tėvas įgyja automatiškai tuo atveju, kai jis ir jo vaikai gyvena tokį patį šeiminių gyvenimą kaip ir santuoka pagrįsta šeima“. Jis pabrėžė, jog tokiu atveju, „jeigu toks išaiškinimas būtų atmestas, „potenciali“ tėvo teisė, suteikianti jam galimybę pateikti ieškinį kompetentingam nacionaliniam teismui ir atitinkamais atvejais įgyti globos teises, galėtų netekti prasmės dėl vienašališkų be tėvo žinios atliktų motinos veiksmų“. Ir iš ties, šioje argumentacijoje atsispindi pozicija, jog toks nevienodas biologinių tėvų traktavimas vaiko atžvilgiu yra diskriminacinis. Kaip pažymi Pilar Jimenéz Blanco, ESTT konstatuodamas, jog

⁵⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582, 41 punktas.

nesusituokusiam tėvui suteikiama galimybė kreiptis į atsakingas institucijas dėl globos teisių savo vaikams nustatymo yra pakankama satisfakcija, praleido svarbų aspektą, jog diskriminacija atsiranda dėl to, kad motinystė yra suteikiama automatiškai, o nesusituokusio tėvo tėvystė įgyjama⁵⁵.

Šiuo atveju, pasak P. J. Blanco, tėvas, kuris susiduria su vaiko grobimu, kaip buvo ir minėtuoju *J. McB. v L. E.* atveju, pakliūva į sudėtingą situaciją dėl to, kad jeigu vaikų tėvas iki vaikų išvežimo neįgijo globos teisių, nors *de facto* įgyvendino šias teises gyvendamas kartu su vaikais ir jų motina, jis negali pasinaudoti 1980 m. Hagos konvencijoje ir Briuselis II bis reglamente įtvirtinta vaikų gražinimo procedūra, nes toks išvežimas laikomas teisėtu, o teismas, kuris nagrinėtų tokį prašymą gražinti vaikus į jų kilmės valstybę priimtų sprendimą jų negražinti⁵⁶. Be kita ko, jeigu įvyktų atvirkštinė situacija, ir vaikų tėvas išsivežtų vaikus, motinos globos teisės, kurios yra suteiktos automatiškai, būtų pažeistos ir išvežimas būtų laikomas neteisėtu 1980 m. Hagos konvencijos ir Briuselis II bis kontekste⁵⁷.

Inter alia, ESTT pažymėjo, jog tik nesudarius jokių galimybių pagal nacionalinę teisę biologiniam vaikų tėvui įgyti globos teisių vaikų atžvilgiu vien dėl tos priežasties, kad su biologine motina nebuvo sudarę santuokos, būtų pažeista teisė į privatų ir šeimos gyvenimą, įtvirtinta Chartijos 7 straipsnyje ir EŽTK 8 straipsnyje, bei vaikų teisės, nurodytos Chartijos 24 straipsnyje. Tačiau teismas akcentavo, jog ta aplinkybė, kad globos teisės *de facto* yra suteikiamos vaiko motinai, o biologiniam tėvui jos nėra suteikiamos, nesudaro aukščiau paminėtų žmogaus teisių pažeidimų savaimė. Vien pati galimybė ir teisė kreiptis į kompetentingas institucijas dėl globos teisių suteikimo biologiniam tėvui užtikrina ir nepažeidžia jo fundamentaliųjų teisių.

Toks ESTT sprendimas yra kritikuotinas dėl įtvirtinto nevienodo, tam tikra prasme diskriminacinio požiūrio į tėvus. Dar daugiau, tokiu atveju, kai vaikų tėvas neįgyja globos teisių dar esant geriems santykiams šeimoje, o atsakingos institucijos, atsižvelgdamos į laisvą asmenų judėjimo teisę, priima sprendimą, jog vaikų išvežimas į kitą valstybę yra teisėtas, toks tėvas turėtų kreiptis dėl globos teisių nustatymo jau į naujosios vaikų įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teismą ar atsakingą instituciją. Tai taip pat gali sukelti finansinių, kalbos,

⁵⁵ BLANCO, Pilar Jimenez. *Unmarried Fathers and Child Abduction in European Union Law*. Journal of Private International Law. Vol. 8, No. 1. April, 2012, p. 140

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

vietovės pasiekiamumo bei kitų sunkumų⁵⁸. Doktrinoje šis teismo sprendimas kritikuojamas ir dėl teismo praleistos galimybės pateikti išaiškinimą palankų netradicinėms, nesusituokusioms šeimoms, kuriuo būtų garantuotas automatinis globos teisių nustatymas ir biologiniams tėvams (vyrams), kurie nėra susituokę. Pabrėžiama, kad teismas turėjo tokią galimybę, nes Lisabonos sutartimi Chartija buvo pripažinta privalomai taikoma Europos Sąjungoje, todėl ir jos nuostatų aiškinimas ESTT yra leistinas⁵⁹.

Apibendrinant globos teisių sąvokos analizę, pažymėtina, kad reglamento Briuselis II bis nuostatas globos teisių sąvokos kontekste lyginant su 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintą, pastebėtina, kad Briuselis II bis patikslina konvencijos normas tuo, jog naudojimasis globos teisėmis drauge reiškia, kad vienas tėvų teisių turėtojas negali spręsti dėl vaiko gyvenamosios vietos be kito tėvų teisių turėtojo sutikimo⁶⁰. K. Pranevičienės požiūriu, toks 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintos globos teisių sąvokos ir Briuselis II bis įtvirtintosios skirtumas nėra esminis⁶¹. Tuo tarpu, C. Dekar kelia klausimą dėl 1980 m. Hagos konvencijos ir Briuselis II bis globos teisių sąvokos ne vieningumo, nes tokiu atveju gali atsirasti skirtumas tarp globos teisių sąvokos aiškinimo taikant 1980 m. Hagos konvenciją ir Briuselis II bis reglamentą⁶². Taikant Briuselis II bis, kai vaikas yra išvežamas į valstybę narę, asmuo pateks į globos teisių sąvoką, nes ji reglamente yra platesnė, o pasitaikius situacijai, kai taikoma 1980 m. Hagos konvencija, asmuo neatitiks globos teisių sąvokos ir negalės pasinaudoti vaikų grąžinimo procedūra. Siekiant išvengti „shopping“ situacijų, kai asmuo renkasi išvežti vaikus į valstybę, kurioje grąžinimo procedūrai būtų taikoma 1980 m. Hagos konvencija dėl siauresnio jos nuostatų interpretavimo, autorė siūlo, kad 1980 m. Hagos konvencijos nuostatos globos teisių sąvokos prasme galėtų būti peržiūrėtos⁶³.

Apibendrinant galima teigti, kad reglamente Briuselis II bis „neteisėto vaiko išvežimo ar negrąžinimo“ samprata apibrėžiama akcentuojant „globos teisių“ sąvoką – ji yra esminė

⁵⁸ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 93.

⁵⁹ DEKAR, C. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. p. 1471.

⁶⁰ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 87.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² DEKAR, C. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. p. 1467.

⁶³ *Ibid.*, p. 1468.

siekiant nustatyti ar asmuo, besikreipiantis į atsakingą instituciją dėl neteisėto vaiko išvežimo ar negražinimo turi tokią teisę, bei ar išvežimas ar negražinimas bus laikomas neteisėtu 1980 m. Hagos konvencijos ar Briuselis II bis prasme. ESTT sprendimas J. McB v. L.E. sukėlė diskusijų dėl automatinio globos teisių vaikams suteikimo nesusituokusiems asmenims. Vis dėlto, šiai dienai, globos teises turinčio asmens sąvoka nėra reguliuojama viršnacionaliniu lygiu – ji paliekama nacionalinių valstybių narių teisei. Taigi, aptartasis Airijos pavyzdys minėtoje byloje būtų aktualus ir Lietuvos Respublikai tuo aspektu, kad lyginant nacionalinius šių valstybių reguliavimus, jie yra analogiški⁶⁴. Kita vertus, pabrėžtina, jog naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentas įtvirtins autonominio sąvokos aiškinimo principą ir globos teises turinčio asmens atžvilgiu, tačiau pats reglamentas šios sąvokos nepateikia. Todėl tikėtina, jog tam tikras teisinis aiškumas turėtų būti pasiektas ESTT išplėtojus savo praktiką globos teisių aiškinimo kontekste.

Iprastinės gyvenamosios vietos apibrėžtis. Viena iš pagrindinių aplinkybių, kurią reikia nustatyti aiškinantis ar vaiko išvežimas yra neteisėtas – tai vaiko įprastinė gyvenamoji vieta. Tai yra vieta, kur vaikas privalo būti grąžintas nustačius neteisėtą jo išvežimą ar negražinimą (laikymą)⁶⁵. Reglamentas Briuselis II bis nepateikia „habitual residence (liet. įprastinės gyvenamosios vietos)“ sąvokos. „Nuolatinės (įprastinės) gyvenamosios vietos“ sąvoka reglamento kontekste yra autonominio aiškinimo dalykas⁶⁶, taigi nepriklauso nuo valstybių narių *lex fori* įtvirtintų taisyklių ir yra apibrėžiama vadovaujantis ESTT jurisprudencija.

Pavyzdžiui, ESTT byloje A⁶⁷, kurioje buvo sprendžiamas vaiko įprastinės gyvenamosios vietos klausimas, prejudiciniame sprendime yra konstatavęs, jog Briuselis II bis taikymo kontekste, „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoka turi būti nustatoma remiantis visomis kiekvienam konkrečiam atvejui būdingomis faktinėmis aplinkybėmis. Be fizinio vaiko buvimo tam tikroje valstybėje narėje, reikia atsižvelgti ir į kitus veiksnius, galinčius atskleisti, kad toks buvimas visai nėra laikinas ar atsitiktinis ir, kad ten gyvendamas vaikas yra tam tikra dalimi integravęsis į socialinę ir šeiminingą aplinką⁶⁸. Visų pirma reikia atsižvelgti į gyvenimo

⁶⁴ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.139 straipsnio nuostatas vaiko kilmė iš motinos yra nustatoma automatiškai, o pagal 3.140 straipsnio nuostatas tėvystė įgyjama automatiškai tik susituokusiam su vaiko motina vyrui.

⁶⁵ RUMENOV, I. Determination of the Child's Habitual Residence According to the Brussels II bis Regulation, *pravni letopis*, 2013, p. 60.

⁶⁶ NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirmas dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 82.

⁶⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas A C-523/07, ECLI:EU:C:2009:225.

⁶⁸ *Ibid.*, 38 punktas.

valstybės narės teritorijoje ir šeimos persikėlimo į šią valstybę trukmę, teisėtumą, sąlygas ir priežastis, vaiko pilietybę, mokyklos lankymo vietą ir sąlygas, kalbos žinias ir šeiminius bei socialinius vaiko ryšius toje valstybėje⁶⁹.

Pavyzdžiui, tėvų ketinimas įsikurti su vaiku kitoje valstybėje narėje, išreikštas tam tikromis konkrečiomis priemonėmis, kaip antai būsto priimančiojoje valstybėje narėje įsigijimas arba išsinuomojimas ar prašymo gauti socialinę būstą pateikimas atitinkamoms tos valstybės tarnyboms gali būti nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimo rodiklis⁷⁰. Ir atvirkščiai, aplinkybė, jog vaikai vieši valstybėje narėje, kur trumpą laiką gyvena kaip nuolatinės gyvenamosios vietos neturintys asmenys, gali rodyti, kad vaikų nuolatinė gyvenamoji vieta nėra šioje valstybėje⁷¹.

Taigi pagal Briuselis II bis reglamentą, skirtingai nuo gyvenamosios vietos sąvokos, įprastinė gyvenamoji vieta apibūdina tam tikrą faktiškai susiklosčiusią situaciją⁷². V. Nekrošius taip pat teigia, kad asmens registracijos tam tikroje valstybėje narėje buvimas nėra privaloma sąlyga įprastinei gyvenamajai vietai patvirtinti ar paneigti⁷³. Taip pat ir vaiko buvimas tam tikrą laiką tarpą tam tikroje valstybėje narėje savaime nenurodo, jog tai yra jo įprastinė gyvenamoji vieta. Doktrinoje nurodoma, jog šiuo atveju būtina skirti įprastinę gyvenamąją vietą nuo laikinosios⁷⁴, o esminiai šių dviejų kategorijų skiriamieji bruožai turėtų būti asmens buvimo laikas ir socialinė integracija⁷⁵. Įprastinė gyvenamoji vieta paprastai neturėtų būti nustatoma vadovaujantis kažkurio iš vaiko tėvų lūkesčiais ar ateities planais⁷⁶.

Tokiu atveju, kai asmuo, o konkrečiu atveju, vaikas yra pakankamo amžiaus, kuomet gali savarankiškai⁷⁷ socializuotis, pavyzdžiui, lankyti ugdymo įstaigą, bendrauti vietos valstybės kalba su aplinkiniais, šeimos nariais, išreikšti savo subjektyvią nuomonę apie tai, kurią valstybę jis laiko savo įprastine gyvenamąja vieta, tarsi, kyla mažiau sunkumų įprastinės

⁶⁹ *Ibid.*, 39 punktas.

⁷⁰ *Ibid.*, 40 punktas.

⁷¹ *Ibid.*, 41 punktas.

⁷² NEKROŠIUS, V. „Išlaikymo“ reglamentas (EB) Nr. 4/2009 – taikymo sritis, pagrindinės sąvokos ir teisingumo principai, *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (18), 2018, p. 256.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Heiss/Born. Europäische Unterhaltsverordnung, Luganer Uebereinkommen; in: [www//Beckonline.de.](http://www.beckonline.de), p.2 Iš: NEKROŠIUS, V. „Išlaikymo“ reglamentas (EB) Nr. 4/2009 – taikymo sritis, pagrindinės sąvokos ir teisingumo principai, *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (18), 2018, p. 256.

⁷⁶ RUMENOV, I. Determination of the Child's Habitual Residence According to the Brussels II bis Regulation, *pravni letopis*, 2013, p. 64.

⁷⁷ Savarankiškumo sąvoka vaiko atžvilgiu naudojama kaip sąlyginė kategorija, kai kalbama apie vaiką nuo 1 metų amžiaus.

gyvenamosios vietos nustatymo procese. Šiuo atveju, svarbiausia pasitelkti vertinamuosius kriterijus ir įvertinti faktiškai susiklosčiusią situaciją. Situacija tampa problematiškesne, kai vaikas yra tokio mažo amžiaus, kai dar negalima identifikuoti aukščiau nurodytų ESTT nustatytų vertinamųjų kriterijų.

Pavyzdžiui, kitoje, *Barbara Mercredi v Richard Chaffe*⁷⁸, byloje, ESTT sprendė vaiko, kuris dar yra kūdikis įprastinės gyvenamosios vietos klausimą, ir konstatavo, kad „nuolatinės gyvenamosios vietos“ sąvoką Briuselis II bis reglamente panaudota prasme reikia aiškinti taip, kad ši gyvenamoji vieta atitinka vietą, kur vaikas tam tikru būdu integravosi į socialinę ir šeiminingą aplinką. Šiuo tikslu nagrinėjant kūdikio, kuris kitoje nei jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje, į kurią buvo išvežtas, su motina gyvena tik kelias dienas, situaciją, be kita ko, reikia atsižvelgti, viena vertus, į gyvenimo šios valstybės narės teritorijoje ir motinos persikėlimo į šią valstybę trukmę, teisėtumą, sąlygas ir priežastis ir, kita vertus, būtent dėl vaiko amžiaus, į motinos geografinę bei šeiminingą kilmę ir šeiminius bei socialinius jos ir vaiko ryšius toje valstybėje narėje⁷⁹.

Teismas akcentavo, jog „nustatyti vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą turi nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į visas kiekvienam konkrečiam atvejui būdingas faktines aplinkybes“. O tuo atveju, jeigu taikant minėtus kriterijus pagrindinėje byloje būtų padaryta išvada, kad vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta negali būti nustatyta, jurisdikciją turintis teismas turi būti nustatomas remiantis „vaiko buvimo“ kriterijumi reglamento Briuselis II bis 13 straipsnyje pavartota prasme⁸⁰.

Dar sudėtingesne galima įvardinti situaciją, dėl vaiko, kuris dar nėra gimęs gražinimo. Nei Briuselis II bis, nei 1980 m. Hagos konvencijoje nėra nuostatų, reglamentuojančių prašymo dėl negimusio vaiko gražinimo į kilmės valstybę pateikimo, kadangi vaisius nėštumo metu negali būti gražintas atskirai nuo motinos⁸¹. Šias faktines aplinkybes atitinkanti situacija buvo įvykusi ir Lietuvoje. Lietuvos pilietė susituokusi su Rusijos piliečiu gyveno Suomijoje, jie turėjo 2 bendrus vaikus, o Lietuvos pilietė, besilaukdama trečiojo vaiko išvyko į Lietuvą. Be to, motina, prieš išvykdama iš Suomijos vietos gyventojų registre padarė pakeitimus, jog

⁷⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Barbara Mercredi v Richard Chaffe*, C-497/10, ECLI:EU:C:2010:829.

⁷⁹ *Ibid.*, 1 rezoliucinės dalies punktas.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 90.

neva visa šeima, įskaitant ir tėvą, išvyko nuolat gyventi į Lietuvos Respubliką. Tokiais veiksmais ji sudarė įspūdį, kad visa šeima, tame tarpe ir vaikai, išvyko iš Suomijos teisėtai, nors vaikų tėvas apie tokius moters veiksmus nežinojo, o buvo sutikęs tik su trumpalaikėmis vaikų ir jų besilaukiančios motinos atostogomis Lietuvoje. Šioje situacijoje akivaizdu, kad pagal Briuselis II bis reglamentą, jurisdikciją spręsti bendravimo su vaikais klausimus bei jų gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo turi Suomijos teismas – konkrečiai buvusios įprastinės gyvenamosios vietos teismas, tačiau motina teisminį procesą dėl santuokos nutraukimo, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo bei tėvo bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo pradėjo Lietuvoje. O gimus trečiajam vaikui jo gimimo faktą įregistravo Lietuvos Respublikoje ir suteikė vaikui savo mergautinę pavardę. Dėl dviejų vaikų tėvas buvo padavęs prašymą dėl neteisėto vaikų išvežimo ir grąžinimo, tačiau dėl trečiojo nei pagal 1980 m. Hagos konvenciją, nei pagal reglamentą Briuselis II bis to padaryti negalėjo⁸². Taigi šiuo atveju, įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo klausimas tampa problemišku tuo aspektu, jog preziumuojama, kad Lietuvoje gimęs vaikas nebuvo iš niekur neteisėtai išvežtas, o gimęs Lietuvos Respublikoje iškart įgijo čia įprastinę gyvenamąją vietą⁸³.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog nustatant asmens įprastinės gyvenamosios vietos valstybę narę, visų pirma, reikia vertinti kiekvieno asmens individualią situaciją. Būtina atsižvelgti į integravimąsi į socialinę, šeimos aplinką, tokia gyvenamoji vieta turėtų būti suprantama kaip pagrindinis asmens interesų centras. Tokiu atveju, kai asmuo neturi pastovios gyvenamosios vietos, teismas turėtų atsižvelgti į tokius kriterijus kaip gyvenimo valstybėje narėje trukmė, reguliarumas, profesiniai, šeiminiai ir kiti socialiniai ryšiai, būstas, ketinimas įsikurti, subjektyvus laikymas kurios nors vietos savo interesų centru ir pan. Pastebėtina, kad analizuojant vaiko įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo ypatumus Briuselis II bis kontekste išryškėjo probleminiai aspektai nustatant ypatingai mažo amžiaus vaiko įprastinę gyvenamąją vietą ar, kūdikio, kuris dar nėra gimęs grąžinimo procedūros negalimumas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog naujosios redakcijos reglamentas šių klausimų

⁸² PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 90. Disertacijoje yra pateikta autorės pastaba, jog ši byla viešai nėra publikuota, o su ja buvo leista susipažinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos leidimu.

⁸³ PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S), p. 90.

iš esmės nesprendžia.

1.3. Šeimos samprata ir vaiko interesų užtikrinimo iššūkiai Briuselis II bis kontekste

Atsižvelgiant į tai, kad Briuselis II bis reglamentas ir vaikų grobimo klausimai neatsiejamai susiję su šeimos santykiais, šiame rašto darbe aptartina ir šeimos samprata, siekiant išsiaiškinti šios sampratos įtaką vaiko grąžinimo procedūros pagal Briuselis II bis efektyvumui ar apskritai galimumui.

Šiandien šeimos teisė akcentuoja ne santuokos saitais pagrįstą tėvystę, o tėvų-vaikų ryšį⁸⁴. Todėl tam tikrais atvejais, biologiniai asmenų ryšiai gali nublankti prieš tėvų ar kitų asmenų ir vaikų socialinį ryšį. Vis dėlto, Laura Carpaneto nurodo, jog naujuoju „Briuselis II ter“ reglamentu nebuvo pasinaudota proga sureguliuoti asmenų, susietų *de facto* šeimos saitais, padėtį⁸⁵. Šeimos samprata, Briuselis II bis kontekste vis dar yra suprantama kaip santuokos ryšiu susietų asmenų sąjunga. Kita vertus, naujausioje ESTT praktikoje, pavyzdžiui, byloje *Neli Valcheva v. Georgios Barbanarakis*⁸⁶ teismas pripažino ir močiutės bendravimo teisę su vaiku. Taigi, šiuo atveju galima įžvelgti mažus žingsnius šeimos sampratos išplėtimo link, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog neįtraukus naujų nuostatų į naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentą, galima prieiti prie išvados, jog ši samprata bus plečiama pasitelkiant ESTT jurisprudencija. Vis dėlto, pastebėtina, kad aptariant šeimos sampratos koncepciją svarbiausias akcentas turėtų būti dedamas geriausių vaikų interesų užtikrinimo principo atžvilgiu.

„Vaiko interesai“ yra trejopa sąvoka – pirma, tai materialinė teisė, suponuojanti pareigą atsižvelgti į vaiko interesus sprendžiant įvairius su juo susijusius klausimus, antra, tai aiškinamasis teisės principas, reiškiantis, jog esant galimybei pasirinkti būdą kaip aiškinti teisinę nuostatą, būtina pasirinkti tokį būdą, kuris geriausiai atitiks vaiko interesus, bei trečia, tai darbo tvarkos taisyklė, nustatanti pareigą sprendžiant klausimus padarysiančius įtaką

⁸⁴ DOUGLAS, G., ‘*Marriage, Cohabitation, and Parenthood – from Contract to Status?*’, in S.N. Katz, J. Eekelaar and M. Macklean (eds.), *Cross Currents: Family Law and Policy in the US and England*, Oxford Scholarship Online, Oxford 2000, p. 212. Iš: CARPANETO, L. Impact of the Best Interests of the Child on the Brussels II ter Regulation [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>>, p. 267.

⁸⁵ CARPANETO, L. Impact of the Best Interests of the Child on the Brussels II ter Regulation [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>>, p. 273.

⁸⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Neli Valcheva v. Georgios Barbanarakis*, C-335/17, ECLI:EU:C:2018:359.

vaikui, įvertinti galimus teigiamus ir neigiamus padarinius vaiko interesams⁸⁷. Pažymėtina, kad vaiko interesų sampratą, tinkančią bet kuriam vaikui, apibrėžti būtų sudėtinga dėl būtinybės šią sąvoką aiškinti kiekvienu konkrečiu atveju individualiai. Ši sąvoka lanksti ir dinamiška, lengvai pritaikoma ir apibrėžiama kiekvienu atskiru atveju, atsižvelgiant į konkrečią susijusio vaiko ar vaikų situaciją ir asmeninį kontekstą, aplinkybes ar poreikius⁸⁸.

Ruth Lamont teigimu, vaiko grąžinimo procedūra yra sukurta taip, kad savaime užtikrintų geriausių vaiko interesų apsaugą be papildomų aplinkybių vertinimo, išskyrus, išimtis numatytas 1980 m. Hagos konvencijos nuostatose⁸⁹. Kaip ir žinoma, Ruth Lamont pažymi, kad prioritetinio vaiko grąžinimo principas yra sukurtas siekiant atgrasyti tėvus nuo vaikų grobimo bei atkurti *status quo* situaciją vaiko atžvilgiu. Tačiau autorė nurodo, jog realybėje šis principas ne visais atvejais veikia tinkamai, dėl tos priežasties, kad vaikus grobiantieji tėvai apskritai nežino apie apribojimus išvežti vaikus be tinkamai gauto leidimo, todėl tokia greita vaiko grąžinimo procedūra pagal 1980 m. Hagos konvenciją ir Briuselis II bis jiems būna staigmena⁹⁰.

Vaikų grobimo atveju neišvengiamai nukenčia vaiko interesai – įprastinės gyvenamosios vietos pasikeitimas, atsižvelgiant į vaiko amžių gali sukelti adaptacinių sunkumų (pavyzdžiui, kultūriniai, kalbiniai skirtumai tarp skirtingų valstybių). Be kita ko, išvežtas iš savo įprastinės gyvenamosios vietos bet kuriuo atveju vaikas praranda teisę naudotis vieno iš tėvų globa, kuri yra jo fundamentali teisė, o tėvų – fundamentali pareiga. Todėl vaiko grąžinimo procedūra, įtvirtinta 1980 m. Hagos konvencijoje ir Briuselis II bis sistemoje, siekiama šių interesų apsaugos ir greitesnio *status quo* grąžinimo vaiko atžvilgiu.

⁸⁷ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto Bendrieji komentarai, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.], Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf?fbclid=IwAR0THF3_cP1ZypG6ZFO0c3Su776cMdL2jz0tmhrLiSEL8lOIQK1On4CNh7M>, p. 250.

⁸⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto Bendrieji komentarai, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.], Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf?fbclid=IwAR0THF3_cP1ZypG6ZFO0c3Su776cMdL2jz0tmhrLiSEL8lOIQK1On4CNh7M>, p. 256-257.

⁸⁹ LAMONT, R., Protecting Children's Rights after Child Abduction: *The interaction of the CJEU and ECtHR in Interpreting Brussels II bis* [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>> p. 231.

⁹⁰ LAMONT, R., Protecting Children's Rights after Child Abduction: *The interaction of the CJEU and ECtHR in Interpreting Brussels II bis* [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>>, p. 230-231.

Tačiau ne visada kuo greitesnio vaiko grąžinimo į kilmės valstybę užtikrinimas geriausiai atitinka vaiko interesus. Luis Lopez Guerra teigia, kad esminė problema taikant vaiko grąžinimo institutą yra dviejų polių suderinimas – iš vienos pusės 1980 m. Hagos konvencijos sistemos veiksmingumo užtikrinimas, kurios pagrindinis tikslas yra greitas vaiko grąžinimas į kilmės valstybę, iš kitos pusės – geriausių vaiko interesų užtikrinimas. Nors pačioje 1980 m. Hagos konvencijoje atsispindi idėja, jog kaip įmanoma greitesnis vaiko grąžinimas į įprastinės gyvenamosios vietos valstybę ir yra jo geriausių interesų užtikrinimas, vis dėlto, pati konvencija numato tam tikrus atvejus, kuomet grąžinimas nėra taikomas⁹¹. Taigi, šių dviejų saugomų gėrių apsauga, nenustumiant nei vieno iš jų yra ypač sudėtinga.

Tuo tarpu, Maribel Gonzalez Pascual išvelgia kontraversiją tarp 1980 m. Hagos konvencijos ir reglamento Briuselis II bis nuostatų. Nors konvencija leidžia vaiko negrąžinimą vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punktu, Briuselis II bis numato, jog šie negrąžinimo pagrindai nėra taikomi, jeigu valstybė narė, į kurią vaikas turėtų būti grąžintas imsis reikalingų veiksmų, jog vaiko interesai būtų apsaugoti. Autorė mano, jog ši nuostata yra kontraversiška, nes konvencija leidžia teisėjams priimti sprendimą negrąžinti vaiko į kilmės valstybę, jeigu yra didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją⁹². Taigi, autorės nuomone, konvencija numato tam tikrus atvejus, kai vaiko interesų apsaugojimas yra svarbesnis už greitos vaiko grąžinimo procedūros įgyvendinimą, tuo tarpu, Briuselis II bis numato, kad geriausių vaiko interesų užtikrinimas yra pasiekiamas įvykdžius vaiko grąžinimo procedūrą neatsižvelgiant į jokias aplinkybes 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punkto kontekste⁹³. Autorės nuomone, ESTT šiuo klausimu taip pat nėra lankstus – nustačius neteisėtą vaiko išvežimą ar laikymą valstybėje narėje, vaiko grąžinimas turi būti atliekamas kaip įmanoma greičiau nevertinant bylos aplinkybių. Šį autorės pavyzdį iliustruoja ESTT byla *Povse v. Austria*. Nepaisant vaiko biologinio tėvo agresyvaus elgesio, ESTT buvo konkretus – vaikas turi būti grąžintas į kilmės valstybę, o tolimesnius vaiko globos klausimus turi spręsti įprastinės vaiko gyvenamosios vietos teismas, kuris išlaiko savo jurisdikciją šioje situacijoje.

Taigi, anksčiau aptartos „vaiko interesų“ sąvokos kontekste diskutuotinas klausimas

⁹¹ GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., LOPEZ GUERRA L., *The Right to Family Life in the European Union*, Routledge, 2017, p. 23.

⁹² GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., *The Right to Family Life in the European Union*, Routledge, 2017, p. 73-74.

⁹³ *Ibid.*, p. 74.

dėl jos turinio. Vaiko teisių konvencijos požiūriu, ši sąvoka turėtų būti nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, asmeninę situaciją, savybes ir poreikius. Tuo tarpu, Briuselis II bis kontekste, tarsi įtvirtinama, jog vaiko grobimo atveju, kiekvieno vaiko interesai yra identiški – greitas grąžinimas į įprastinę gyvenamąją vietą.

Minėtos, *Povse v. Austria* bylos kontekste, Vesna Lazic teigia, jog Briuselis II bis 11 straipsnio 8 dalis ir 42 straipsnis yra didžiausia problema. Ji kritikuoja Briuselis II bis sistemą teigdama, kad *exequatur* procedūros panaikinimas komplikuoja 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintos procedūros taikymą. Autorė pateikia savo poziciją, jog toks teismo sprendimo pripažinimo vykdytinu bei sprendimo ginčijimo galimybės panaikinimas kelia abejonių dėl geriausių vaiko interesų užtikrinimo įgyvendinimo⁹⁴. Manytina, kad ši pozicija yra pakankamai kategoriška. Vertinant *exequatur* procedūros panaikinimą atsižvelgtina ir į teigiamus šios procedūros aspektus. Esant neteisėtam vaiko išvežimui iš jo įprastinės gyvenamosios vietos, panaikinus teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo procedūrą iš esmės sutrumpėja tokio sprendimo įvykdymas, kas neabejotinai yra vaiko interesų naudai priskirtinas veiksnys.

Taigi galima priėti prie išvados, kad tarptautinio vaikų grobimo bylos yra reguliuojamos tarsi dviem skirtingomis teisinėmis sistemomis – iš vienos pusės 1980 m. Hagos konvencijos nuostatomis, kurios yra orientuotos į greitą vaikų grąžinimo procedūros įgyvendinimą, bet tuo pačiu – geriausių vaiko interesų užtikrinimą. Tuo tarpu, Briuselis II bis įtvirtinta sistema yra orientuota į valstybių narių pasitikėjimą viena kita, ir greitą vaiko grąžinimą, kuris, kaip atsispindi reglamento dvasioje, ir yra veiksnys, užtikrinantis vaiko interesus.

Siekiant reabilituoti Briuselis II bis reglamentą, anksčiau paminėtų autorių kritikos kontekste, paminėtina, jog Peter McEleavey pažymi, jog Briuselis II bis reglamento 11 straipsnio 4 dalis buvo sukurta siekiant sumažinti tėvų piktnaudžiavimo atvejus, kai jie naudojami 1980 m. Hagos konvencijos išimties nuostatomis prisidengdami geriausiais vaiko interesais⁹⁵. Taigi, nauja sistema buvo sukurta siekiant sumažinti vaiko negrąžinimo atvejus,

⁹⁴ LAZIC, V. Legal Framework for International Child Abduction in the European Union – The Need for Changes in the Light of *Povse v. Austria*, in: Župan, M. (ed.), *Private International Law in the Jurisprudence of European Courts - Family at Focus*, Faculty of Law Osijek (2015), pp. 295-317, p. 313.

⁹⁵ McELEASEY P., The new child abduction regime in European Union; Symbiotic relationship or forced partnership? *Journal of Private International Law*, 1, p. 9 Iš: GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., *The Right to Family Life in the European Union*, Routledge, 2017, p. 77.

ir nors kartais toks grąžinimas ne visada užtikrina geriausias vaiko interesus, tačiau pats tarptautinio vaikų grobimo atvejų sumažinimas užtikrina vaikų interesus⁹⁶.

Ne mažiau aktualus klausimas, vaiko interesų užtikrinimo kontekste, kurį iškelia autorės M. Gonzalez Pascual ir A. Torres Perez yra valstybės veiksmai po vaiko sugrąžinimo į įprastinės gyvenamosios vietos valstybę. Tokiu atveju kyla klausimas dėl globos teisių klausimo išsprendimo efektyvumo bei vaiko interesų užtikrinimo. Ilgas teismo sprendimo laukimas, kuriuo nutariama vaiką grąžinti į antrąją valstybę, į kurią visų pirma vaikas ir buvo išvežtas, gali paveikti vaiko interesus bei jo gerovę⁹⁷. Šiuo atveju atsiranda tam tikra kontraversija tarp dviejų fundamentalių principų įgyvendinimo – iš vienos pusės, geriausių vaiko interesų užtikrinimo, ir kitos – valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo siekio. Šiuo atveju, autorės pateikia pasiūlymą, jog ESTT savo jurisprudencijoje galėtų įtvirtinti taisyklę, kuria būtų leidžiama taikyti konvencijoje įtvirtintas išimtis atsižvelgiant potencialų pavojų fundamentaliosioms žmogaus teisėms vadovaujantis Chartijos 7 ir 24 straipsniais⁹⁸.

Taigi nors pats vaiko grąžinimas į kilmės valstybę, vadovaujantis Briuselis II bis sistema yra pagrindinė siekiamybė kovoje su vaikų grobimu, vis dėlto, darytina išvada, kad sprendžiant vaiko grąžinimo ar atsisakymo grąžinti klausimus, turėtų būti iš esmės įvertinamos visos reikšmingos aplinkybės. Nors pripažintina valstybių narių pasitikėjimo tarpusavyje pareiga ir idėja, jog atsisakymas grąžinti vaiką į kilmės valstybę taikomas išimtiniais atvejais, vis dėlto, vaiko interesai turėtų būti saugomi ir sprendžiat tolimesnį jo globos teisių likimą. Susidūrus su situacija, kai pavyzdžiui, mokyklinio amžiaus vaikas, kuris yra išvežamas į kitą valstybę ir gyvena joje 11 mėnesių, lanko mokyklą, integruojasi užklausinėje veikloje, vėliau staiga grąžinamas į kilmės valstybę, kuri išlaiko jurisdikciją, o po kelerius metus trūkusio teismo proceso jo gyvenamoji vieta yra nustatoma su tuo iš tėvų valstybėje, į kurią, visų pirma, jis ir buvo pagrobtas, abejotina, jog tokia situacija tikrai užtikrintų vaiko interesus. Kita vertus, net ir tokia situacija nepateisina vaiko tėvo veiksmų, kuriais jis neteisėtai pažeidžia ne tik vaiko teisę į globą, bet ir į saugią bei stabilią gyvenamąją aplinką.

⁹⁶ GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., *The Right to Family Life in the European Union*, Routledge, 2017, p. 77.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Ibid.*, p. 78.

2. TARPTAUTINIS VAIKŲ GROBIMAS – TEISMINĖ VAIKO GRĄŽINIMO Į KILMĖS VALSTYBĘ PROCEDŪRA

2.1. Kreipimasis dėl vaiko grąžinimo

Kreipimosi su prašymu į vaiko įprastinės gyvenamosios vietos valstybės centrinę įstaigą, arba bet kurios kitos valstybės centrinę įstaigą dėl pagalbos užtikrinimo grąžinant vaiką procedūra reglamentuota 1980 m. Hagos konvencijos nuostatose. Tai reiškia, jog vadovaujantis 1980 m. Hagos konvencijos 8 straipsniu, kreiptis dėl tarpininkavimo šiame procese galima į bet kurią valstybę, kuri yra konvencijos dalyvė. Be kita ko, bet kuris asmuo, įstaiga ar kita organizacija, teigianti, kad vaikas yra išvežtas ar laikomas pažeidžiant globos teises, gali tiesiogiai kreiptis į valstybės, į kurią yra išvežtas vaikas, teismą su pareiškimu, vadovaudamasis nacionalinėmis tos valstybės teisės normomis.

Taigi, pažymėtina, kad konvencijoje vyrauja materialiosios teisės normos, tuo tarpu, Briuselis II bis – ir proceso teisės normos. Be viso to, nagrinėjant tokio pobūdžio bylas, privalu atsižvelgti ir į nacionalinę valstybės, kurioje nagrinėjama byla, teisę. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse⁹⁹ (toliau – CPK) 579 straipsnį nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka.

CPK procesas reglamentuojamas XXXIX skyriuje. Taigi, besikreipiantysis turi pateikti Vilniaus apygardos teismui pareiškimą, atitinkantį CPK 111 straipsnio nustatytus reikalavimus, dėl teismo leidimo grąžinti vaiką į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę išdavimo. Pagal Lietuvos Respublikoje galiojantį teisinį reguliavimą, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) nėra suteikti įgaliojimai pareiškėjo vardu kreiptis į Vilniaus apygardos teismą dėl galimai neteisėtai į Lietuvą išvežto vaiko grąžinimo, taip pat atstovauti pareiškėjo ar kitų asmenų interesams ar reikšti savarankiškus reikalavimus byloje¹⁰⁰. Taigi, šiuo atveju, Tarnyba, vykdydama centrinės institucijos funkcijas, tarpininkauja teikdama asmenims ir (ar) užsienio valstybių centrinėms institucijoms informaciją apie Lietuvos teismą, kompetentingą nagrinėti vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę bylą, teisinės pagalbos teikimo Lietuvoje tvarką, informaciją apie Lietuvos nacionalinį teisinį

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

¹⁰⁰ 2017 m. vasario 21 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijos *dėl neteisėtai iš užsienio valstybės į Lietuvą išvežto ar laikomo vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-75, p. 6.

reglamentavimą, susijusį su sprendžiamu klausimu¹⁰¹, tačiau pati nesiima veiksmų kreipiantis į teismą, atstovaujant bylos nagrinėjimo šalis ar kt. Tarnyba taip pat dalyvauja teismo procese bei teikia teismui duomenis apie prašymo pagal 1980 m. Hagos konvenciją nagrinėjimo eigą iki pareiškėjo kreipimosi į teismą (tuo atveju, jei pareiškėjas pirmiausiai kreipiasi į savo gyvenamosios vietos valstybės centrinę instituciją arba Tarnybą) bei Briuselis II bis reglamento 55 straipsnyje nurodytą informaciją apie vaiką¹⁰².

2.2. Išimčių dėl vaiko negražinimo, numatytų 1980 m. Hagos konvencijoje, taikymas

Teismo proceso metu nustatčius, jog vaikas į kitą valstybę iš savo įprastinės gyvenamosios vietos yra išvežtas ir/ar laikomas neteisėtai, vis dėlto, egzistuoja galimybė vaiko gražinimo procedūros netaikyti, įrodžius tam tikrų išimčių, dėl vaiko negražinimo, numatytų 1980 m. Hagos konvencijoje, taikymą. Pastebėtina tendencija, jog Lietuvos teismai, sprenddami vaiko gražinimo klausimus, paprastai pripažįsta, jog vaiko išvežimas ar laikymas buvo neteisėtas, tačiau priima sprendimą vaiko negražinti vadovaudamiesi 1980 m. Hagos konvencijos 12, 13 arba 20 straipsnių išimčių nuostatomis. Toks tendencingas 1980 m. Hagos konvencijos ir Briuselis II bis reglamento įgyvendinimas yra diskutuotinas dėl keleto priežasčių. Visų pirma, minėtų teisės aktų kontekste, žinoma, kad pagrindinis tikslas yra užtikrinti greito vaiko gražinimo principo įgyvendinimą. Šiuo atveju, plačiai ir lanksčiai aiškinant išimčių taikymą, sukuriama situacija, kai didžioji dalis pareiškimų dėl vaiko gražinimo yra atmetami ir vaikas lieka gyventi naujojoje gyvenamojoje vietoje. Antra, diskutuotinu tampa ir Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo klausimas. Plačiai aiškinant 1980 m. Hagos konvencijos nuostatas šis pasitikėjimas galimai nėra užtikrinamas, nes vaiko gražinimas lieka kaip „papildomo pasirinkimo“ sprendimas, jeigu nėra įrodomos išimtys, tačiau vadovaujantis pagrindiniais konvencijos ir reglamento tikslais, atsisakymas gražinti vaiką turėtų būti išimtinė situacija. Siekiant plačiau išanalizuoti išimčių aiškinimo ypatybes, kiekviena iš 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintų išimčių turėtų būti aptariama atskirai.

2.2.1. 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio išimtis

Dvyliktojo straipsnio išimtis dar kitaip galėtų būti vadinama prisitaikymo prie naujos aplinkos

¹⁰¹ 2017 m. vasario 21 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijos *dėl neteisėtai iš užsienio valstybės į Lietuvą išvežto ar laikomo vaiko gražinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-75, p. 6.

¹⁰² *Ibid.*

išimtimi. Straipsnio dispozicijoje teigiama, jog tuo atveju, jeigu nustatoma, kad vaikas yra neteisėtai išvežtas arba laikomas kitoje valstybėje ir nuo tos dienos, kai jis išvežtas nėra praėję vieneri metai – vaikas turi būti tuojau pat gražinamas. Straipsnyje nurodoma, jog net ir suėjus vienerių metų terminui vaikas turi būti gražinamas, nebent įrodoma, jog jis yra prisitaikęs prie naujos aplinkos. Taigi, konvencijos nuostatos skelbia, jog suėjus vienerių metų terminui, nuo tos dienos, kai vaikas neteisėtai išvežtas, vaikas vis tiek turėtų būti gražinamas. Tačiau esmine aplinkybe tampa išvežusiojo asmens galimybė įrodinėti, jog vaikas neturėtų būti gražinamas, nes yra prisitaikęs prie naujosios gyvenamosios aplinkos ir jo gražinimas į buvusią įprastinę gyvenamąją vietą pažeis jo interesus. A. Limantė teigia, jog ši atsisakymo gražinti vaiką į įprastinę gyvenamąją vietą pagrindą galima įvardinti kaip turintį *ratione temporis*¹⁰³ elementą, nes jis yra susijęs išimtinai su vienerių metų terminu po vaiko išvežimo ir neteisėto laikymo kitoje valstybėje dienos. Vis dėlto, Lietuvos teismų praktikoje šiuo klausimu pastebėtina tendencija vertinti šį vienerių metų terminą kaip formalų, procedūrinį bei lankstų, nustatant vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos lygį.

Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas byloje Nr. 2-2098-236/2017¹⁰⁴ sprendė klausimą dėl vaiko gražinimo į Švedijos Karalystę, kaip žinoma, Lietuvos Respublikos ir Švedijos Karalystės santykiams šiame kontekste taip pat taikomos ir reglamento Briuselis II bis nuostatos. Teismas konstatavo, jog situacijoje yra svarbiausi vaiko interesai, todėl vienokio ar kitokio termino, kaip pagrindo sprendimui dėl vaiko gražinimo priimti, formalus taikymas negali besąlygiškai tapti svarbiausiu kriterijumi vaiko interesų apsaugos atžvilgiu¹⁰⁵. Taigi, teismas atsisakė gražinti vaiką į Švedijos Karalystę, kurioje vaikas gyveno 5 metus, ir konstatavo, kad per 4 gyvenimo Lietuvoje mėnesius spėjo tinkamai prisitaikyti prie naujos aplinkos. Teismas argumentuodamas tokį sprendimą nurodė, jog 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnyje aptariamo vienerių metų termino reikšmė turi būti vertinama ne izoliuotai, o kompleksiskai 1980 m. Hagos konvencijos konstatuojamosios dalies antrosios pastraipos bei kitų tarptautinių aktų nuostatų kontekste ir turi būti aiškinama bei taikoma ne formaliai, bet atsižvelgiant į šios vaiko gražinimo išimties tikslą – užtikrinti prie naujos aplinkos prisitaikiusio vaiko interesų apsaugą¹⁰⁶. Teismas konstatavo, jog vienerių metų terminas

¹⁰³ LIMANTĖ, A. 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 12 straipsnio taikymas Lietuvos teismų praktikoje, *Teisė*, Vol 110 (2019), p. 50.

¹⁰⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2098-236/2017.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 43 punktą.

¹⁰⁶ *Ibid.*

pripažintinas procedūrinis ir formalis¹⁰⁷. Taigi, pastebėtina, kad Lietuvos apeliacinis teismas nuosekliai formuoja savo praktiką, jog vienerių metų terminas neturėtų būti vertinamas kaip esminis taikant 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalies išimtį, o vadovaudamasis geriausių vaiko interesų užtikrinimo principu atsižvelgia ir vertina išimtinai vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos¹⁰⁸.

Pažymėtina, kad tokia Lietuvos teismų praktika 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalies taikymo prasme nėra įprasta teismų praktika šios kategorijos bylose. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų atveju yra pabrėžiama, jog vienerių metų ir vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos sąlygos yra kumuliatyvios, be to, net ir tenkinant jas abi teismui vis tiek lieka diskrecija spręsti dėl vaiko grąžinimo ar atsisakymo grąžinti¹⁰⁹.

Doktrinoje pažymima, kad rengiant 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnį buvo svarstomi keli variantai – siūlymuose vyravo 6 mėnesių terminas, kai žinoma vaiko pagrobimo vieta, bei 1 metų terminas, kai nežinoma¹¹⁰. Vis dėlto, buvo pasilikta prie vieningo 1 metų termino, su galimybe grąžinti vaiką ir po šio termino suėjimo¹¹¹. 1980 m. Hagos konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje aptariant 12 straipsnį yra išskiriami 2 atvejai – kai procesas yra pradamas prieš ir po nustatyto (šiuo atveju, 1 metų) termino¹¹². Taigi, galima pastebėti, jog rengiant konvenciją nebuvo intencijos šias situacijas sutapatinti ar palikti diskreciją vertinti – kaip ir minėta, 1 metų terminas ir vaiko prisitaikymas prie naujos aplinkos yra kumuliatyvios sąlygos.

¹⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2098-236/2017, 43 punktas. Pastebėtina, kad Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje minėtas vienerių metų terminas ne vienoje byloje pripažintas procedūrinis ir formalis (pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013, 2014 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-372/2014; 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015; 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-2132-236/2016 ir kt., taip pat šios praktikos laikymasis patvirtinamas ir Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2019 m. vasario 12 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. eN2-2537-275/2019).

¹⁰⁸ Pareigą įrodinėti šį prisitaikymą turi pagrobusysis iš globos turėtojų, kas reiškia, kad toks įrodinėjimas yra subjektyvus, tam tikru požiūriu gali būti „pritemptas“ siekiant palankaus teismo sprendimo, pavyzdžiui, perteklinis, fiktyvus vaiko užklausinės veiklos, būrelių lankymas, tariami santykiai su artimaisiais asmenimis ir kita, o ne objektyvus vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos įvertinimas.

¹⁰⁹ The Hague Convention on International Child Abduction: a Child's Return and the Presence of Domestic Violence, DV Manual for Judges 2015, Washington State Administrative Office of the Courts, 2014, p. 16.

¹¹⁰ Toks terminas, tikėtina, būtų komplikavęs procesą dėl sudėtingumo nustatyti „žinojimo“ aplinkybę.

¹¹¹ BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. The Hague Convention on International Child Abduction. Oxford University Press, 1999, p. 203.

¹¹² PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>, p. 46.

Doktrinoje išskiriami klausimai, susiję su šio vienerių metų termino taikymu, kurie Lietuvoje tam tikru požiūriu tampa neesminiais dėl minėto lankstaus termino vertinimo. Keletas iš jų yra vienerių metų termino pradžios momentas, tąsa ir jo pabaigos klausimas. Aptariant šio termino pradžios klausimą, pažymėtina, jog 1980 m. Hagos konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje išskiriama, jog termino pradžios momentas siejamas su neteisėtu išvežimu arba negražinimu. Taigi ir momentu yra laikytina diena, kai vaikas turėjo būti gražintas jo globos turėtojams (vienam iš jų) arba diena, kai buvo atsisakyta vaiką gražinti į jo kilmės valstybę¹¹³. Antruoju klausimu dėl termino tąsos, buvo išspręstas klausimas įtvirtinant vieningą vienerių metų terminą dėl vaiko buvimo vietos nustatymo sudėtingumo (kaip minėta, svarstant konvenciją buvo siūloma taikyti skirtingą – 6 mėnesių ir 1 metų terminą), o *terminus ad quem* laikytinas globos turėtojo kreipimasis dėl neteisėto vaiko gražinimo, o ne galutinis institucijos sprendimas, taip apribojant dėl atsakingų institucijų veiksmų užsitęsusio proceso galimybę sukelti neigiamus padarinius proceso šalių interesams¹¹⁴. Vis dėlto, esant suformuotai pozicijai dėl vienerių metų *terminus ad quem*, Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje galima sutikti aiškinimą, jog „faktiškai susiklosčius situacijai, kai procesas dėl vaiko gražinimo pradamas nepraėjus vienerių metų terminui, tačiau užsitęsia ilgą laiko tarpą ir lemia vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos, teisingumo ir protingumo principai reikalauja, jog 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas vaiko negražinimo pagrindas būtų aiškinamas ir taikomas ne formaliai, bet atsižvelgiant į pagrindinį šios vaiko gražinimo išimties tikslą – užtikrinti prie naujos aplinkos prisitaikiusio vaiko interesų apsaugą“.

Be kita ko, teisės mokslininkė Agnė Limantė savo straipsnyje pažymi, jog pateikusi keletą užklausų užsienio šalių – Italijos, Portugalijos, Kroatijos, Vengrijos, Izraelio universitetų profesoriams, besispecializuojantiems tarptautinės šeimos teisės klausimais gavo atsakymų, kad minėtų šalių teismai į vienerių metų terminą žvelgia griežtai, o Lietuvos teismų praktika jiems pasirodė ydinga¹¹⁵. Taigi, pastebėtina, kad Lietuvos teismų praktika, kurioje vyrauja liberalus požiūris į 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą 1 metų terminą nėra suderinamas su konvencijos rengėjų valia ir kitų valstybių praktika.

Aptariant vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos klausimą, išskirtini kriterijai, kuriuos

¹¹³ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>, p. 46.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 46-47.

¹¹⁵ LIMANTĖ, A. 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 12 straipsnio taikymas Lietuvos teismų praktikoje, *Teisė*, Vol 110 (2019), p. 56.

vertinant Lietuvos teismai sprendžia dėl vaiko prisitaikymo. Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje pažymima, kad žodis „prisitaikymas“ šiame kontekste susideda iš dviejų elementų. Visų pirma, jis apima fizinį elementą – įsikūrimą bendruomenėje ir aplinkoje. Antra, jis apima emocinį elementą – saugumą ir stabilumą¹¹⁶. Žodis „nauja aplinka“ apima vietą, namus, mokyklą, draugus, veiklą ir galimybes¹¹⁷. Taigi, vertindami pirmąjį elementą teismai atsižvelgia į vaiko pradėtą lankyti Lietuvoje ugdymo įstaigą ir pasiekimus joje; vaiko dalyvavimą užklausinėje (papildomoje) veikloje; teikiamą specialistų pagalbą vaikui, turinčiam specialiųjų poreikių; lietuvių kalbos mokėjimą (pasiekimus ją mokantis)¹¹⁸. Antruoju, emociniu elementu gali būti pripažįstami sukurti artimi santykiai šeimoje bei su artimais giminaičiais; natūralus ir tvirtesnis emocinis ryšys su vaiką išvežusiu vienu iš tėvų ir pan.¹¹⁹.

Atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos teismų praktikoje daromą išvadą, jog vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos lygis turi būti vertinamas tuo metu, kai vyksta procesas¹²⁰. Tiriant šį išimties elementą doktrinoje, autorei nepavyko rasti tokio šios nuostatos aiškinimo pagrindimo. Pažymėtina, jog taikant būtent tokį aiškinimą tam tikra prasme gali būti „pateisinamas“ 1 metų termino lankstumo aspektas. Turint omenyje aplinkybę, jog asmuo, kreipėsi į atsakingą instituciją, pavyzdžiui, po 3 mėnesių nuo vaiko neteisėto išvežimo, tačiau procesui Vilniaus apygardos teisme ir Lietuvos apeliaciniame teisme užsitęsus 1,5 metų, akivaizdu, jog vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos galimybės ženkliai padidėja. Šiuo atveju, galėtų būti išvelgtinas tam tikras kilmės valstybėje likusio tėvo interesų pažeidimas. Be kita ko, kaip ir minėta, 1980 m. Hagos konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje ir yra minimas vienerių metų pabaigos momentas, siekiant išvengti tokių situacijų, kai dėl atsakingų institucijų veiksmų terminas prasitęsia¹²¹.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog 1980 m. Hagos konvencijos 12

¹¹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [2-6/2013](#).

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ 2017 m. gruodžio 22 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aplinkraštis *dėl Lietuvos teismų praktikos nagrinėjant bylas dėl neteisėtai iš užsienio valstybių į Lietuvą išvežtų vaikų grąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-811, p. 3.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [2-6/2013](#); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [e2-2132-236/2016](#) ir kt.

¹²¹ Nuoroda į anksčiau aptartą termino pabaigos klausimą: PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>, p. 46-47.

straipsnio 2 dalies išimties pagrindas Lietuvos teismų praktikoje vertintinas ydingai, atsižvelgiant į lankstų vienerių metų termino aiškinimą bei vienerių metų termino pabaigos aspekto nepaisymą. Šiuo atveju, pažymėtina, jog tokia praktika neatitinka konvencijoje įtvirtintos išimties dvasios ir konvencijos kūrėjų valios, todėl koreguotina.

2.2.2. 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio išimtis

1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnyje yra įtvirtintos kelios vaiko negražinimo išimtys – kai asmuo, įstaiga ar kita organizacija, kuri rūpinosi vaiku, vaiko išvežimo ar laikymo metu iš tiesų nesinaudojo globos teisėmis arba neprieštaravo ar vėliau sutiko, kad vaikas būtų išvežtas ar laikomas (13 straipsnio 1 dalies a punktas – toliau įvardinama kaip 13(1) a); kai yra didelė rizika, kad vaiką gražinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją (13 straipsnio 1 dalies b punktas – toliau tekste kaip 13(1) b); bei atvejais, kai vaikas prieštarauja gražinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę (13 straipsnio 2 dalis – toliau kaip 13(2)).

Visų pirma, Hagos konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje pabrėžiama, jog tiek 13 straipsnio, tiek toliau rašto darbe aptarsimo 20 straipsnio išimties nuostatos jokių būdu nesukuria teisėjui, sprendžiančiam klausimą dėl vaiko gražinimo, pareigos vaiko negražinti nustatčius šias išimtis¹²².

1980 m. Hagos konvencijos 13(1) a straipsnio išimtis, visų pirma, siejama su globos teisių turėtojo faktiniu nesinaudojimu globos teisėmis. Toks nesinaudojimas globos teisėmis gali pasireikšti keliais būdais, pavyzdžiui, kai vienas iš tėvų nesinaudoja globos teisėmis vaiko pagrobimo į kitą valstybę metu, taip pat ir prieš pagrobimą. Faktinio naudojimosi globos teisėmis sąvokos konvencija neapibrėžia, todėl atkreiptinas dėmesys, jog šį naudojimąsi turėtų nustatyti pats teismas sprenddamas konkrečią situaciją¹²³. Atsižvelgiant į Hagos konvencijoje įtvirtintą globos teisių sąvoką, tai turėtų būti efektyvus globos teisių įgyvendinimas¹²⁴, net ir tuo atveju, kai dėl pateisinamų priežasčių, pavyzdžiui, ligos ar įgyjamo išsilavinimo, vaikas tuo metu negyvena su globos turėtoju¹²⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog tinkamu argumentu šiuo

¹²² PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>, p. 48.

¹²³ *Ibid.*, p. 49.

¹²⁴ Žvelgiant objektyviai, tai galėtų būti įrodymai, jog kilmės valstybėje likęs iš globos turėtojų teikia vaikui išlaikymą, domisi juo, bendrauja nuotoliniu būdu ir pan.

¹²⁵ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus] [Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>, p. 49.

atveju negali būti pagrobusiojo iš tėvų veiksmams apribotas bendravimas¹²⁶. Kita vertus, ši išimtis gali būti pritaikyta, kai kilmės valstybėje likęs globos turėtojas neprieštaravo arba vėliau sutiko su vaiko išvežimu, o po to siekia pritaikyti vaiko grąžinimo procedūrą.

Konvencijos 13(1) b straipsnio išimtis gali būti pritaikyta, kai yra nustatomas neteisėtas vaiko išvežimas ir/ar laikymas, tačiau grąžinimas prieštarautų paties vaiko interesams. Išskiriamos 3 grėsmės vaikui rūšys, t. y., 1) fizinė žala, 2) psichologinė žala ir 3) kita netoleruotina situacija, į kurią gali papulti vaikas. Visos šios grėsmės rūšys gali būti pritaikytos kiekviena atskirai, tačiau pastebėtina, jog teismai dažniausiai jų neišskiria į atskiras, o taiko kartu¹²⁷. Peter Ripley išskiria kelis pagrindinius teiginius, susijusius su 1980 m. Hagos konvencijos 13(1) b įtvirtintos didelės rizikos koncepcija. Visų pirma, jis išskiria, jog ši išimtis turi būti aiškinama ypatingai siaurai, o toks aiškinimas ir yra sėkmingo išimties instituto taikymo priešastimi¹²⁸. Apskritai, autorius pabrėžia, jog Hagos konvencijos išimtyms neturėtų tapti „skydu“ vaikus pagrobiantiems tėvams padedantis išvengti vaikų grąžinimo, vaikų įprastinės gyvenamosios vietos teismų jurisdikcijos ir sugriauti Hagos konvencijoje įtvirtintus šio instituto tikslus¹²⁹. Taigi teigiama, kad Hagos konvencija turi būti interpretuojama siaurai, siekiant, jog ji netaptų, *dead letter*¹³⁰ (liet. neefektyvus teisės aktas).

Šios išimties atvejis yra ypatingas tuo, kad Briuselis II bis reglamento 11 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas šios išimties taikymo apribojimas – teismas negali atsisakyti grąžinti vaiką remdamasi Hagos konvencijos 13(1) b straipsniu, jei nustatoma, kad imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus. Pabrėžtina, jog naujojoje Briuselis II bis redakcijoje, ši nuostata šiek tiek kinta – tais atvejais, kai teismas svarsto galimybę atsisakyti nurodyti grąžinti vaiką remiantis vien tik 1980 m. Hagos konvencijos 13(1) b punktu, jis neatsisako nurodyti grąžinti vaiką, jei vaiko grąžinimo siekianti bylos šalis, pateikusi pakankamai įrodymų, įrodo teismui arba teismas kitu būdu įsitikina, kad buvo imtasi tinkamų priemonių vaiko apsaugai po jo grąžinimo užtikrinimo (Briuselis II *ter* 27 straipsnio 3 dalis). Taigi, naujojoje redakcijoje

¹²⁶ *Ibid.*, p. 49.

¹²⁷ Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part VI – Article 13(1)(b) [interaktyvus], Hague Conference on Private International Law, 2020, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6740>>.

¹²⁸ RIPLEY, P. A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention, *Journal of Private International Law*, 4:3, 2008, p. 444.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>, p. 22.

pabrėžiamas „vien tik 13(1) b taikymas“ manytina reiškiantis, jog nustačius kelias išimtis, pavyzdžiui, 13(1) b ir 13(2) šis ribojimas nebėra privalomas ir teismas gali atsisakyti grąžinti vaiką. Taip pat, pastebėtina, jog naujojoje reglamento redakcijoje įtvirtinama asmens, siekiančio vaiko grąžinimo pareiga įrodinėti, jog grąžinus vaiką į kilmės valstybę bus (buvo) imtasi priemonių jo apsaugai užtikrinti, o teismas visų pirma turėtų pasikliauti šalimis, ir tik tada, kai būtina kreiptis centrinių institucijų ar tinklo teisėjų pagalbos (45 konstatuojamoji dalis). Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 45 konstatuojamojoje dalyje yra išvardinti tokių apsaugos priemonių pavyzdžiai – tos valstybės narės, į kurią siekiama grąžinti vaiką teismo nutartis, kuria prašymo pateikėjui uždraudžiama artintis prie vaiko, laikinoji tos valstybės narės priemonė, įskaitant apsaugos priemones, pagal kurią vaikui leidžiama likti su jį pagrobusiu vienu iš tėvų, kuris yra pagrindinis vaiką prižiūrintis asmuo, kol toje valstybėje narėje bus priimtas sprendimas dėl globos teisių esmės po grąžinimo, arba įrodymas, kad vaikas, kuriam reikalingas gydymas, galės naudotis medicinos įstaigų paslaugomis.

Šis išimties apribojimas yra siejamas su valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo pareiga, kuri suponuoja, jog nustačius esant priemonėms, padėsiančioms užtikrinti vaiko interesus po jo grąžinimo į ankstesnę įprastinę gyvenamąją vietą, valstybė narė turi priimti sprendimą grąžinti vaiką.

Vieną pirmųjų kartų apie šios išimties taikymą buvo pasisakyta Lietuvos Respublikoje itin plačiai nuskambėjusioje Rinau¹³¹ byloje¹³². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje pažymėjo, jog Hagos konvencijos 13(1) b punkte nurodyta „didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną padėtį“ apima kraštutinius atvejus, kai vaikas negalės normaliai vystytis kilmės valstybėje dėl to, kad

¹³¹ Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl neteisėto vaiko laikymo Lietuvoje. Pareiškėjas M. Rinau ir suinteresuotas asmuo I. Rinau gyveno Vokietijoje susituokę ir 2005 m. jiems gimė dukra Luisa. Po kelių mėnesių po dukters gimimo situoktiniai ėmė gyventi atskirai. 2006 m. liepos 21 d. pareiškėjas davė leidimą suinteresuotam asmeniui su vaiku išvykti į Lietuvą 2 savaitėms. Tuo laikotarpiu, Vokietijos teismai laikinai priskyre vaiko globos teises tėvui. Suinteresuotas asmuo nusprendė negrąžinti vaiko į Vokietiją, todėl vaikas buvo neteisėtai laikomas Lietuvoje. Pareiškėjas M. Rinau kreipėsi į Lietuvos teismus dėl vaiko grąžinimo į kilmės valstybę, tačiau į šį procesą įsitraukus visuomenei, valdžios institucijoms, procesas tapo politizuotas. 2007 m. kovo 15 d. Lietuvos apeliacinio teismo sprendimas, kuriuo buvo nuspręsta grąžinti vaiką į kilmės valstybę nebuvo vykdomas. Vėliau, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme ši byla buvo išnagrinėta iš esmės – pasikreipus į Europos Bendrąjį Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo buvo gautas išaiškinimas, jog „po to, kai kilmės valstybės teismas priėmė sprendimą dėl vaiko grąžinimo ir pagal Briuselis II bis 42 straipsnį išdavė pažymėjimą, jo galiai ir vykdytinumui nebeteri reikšmės vaiko neteisėto buvimo vietos valstybės teismų priimami sprendimai dėl vaiko negrąžinimo ar grąžinimo. Tai užkerta kelią proceso atnaujinimui ar jo tolimesniam vyksmui“.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2008.

tėvų teisių ir pareigų turėtojas nevykdo ar nederamai atlieka tėvų teises ir pareigas bei yra pagrindo manyti, kad toks jo elgesys nepasikeis ateityje (nederamai elgiasi vaiko akivaizdoje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis priemonėmis ar pan.) arba dėl objektyvių sąlygų kilmės valstybėje vaikui vystytis nebuvimo (pvz. karo padėties)¹³³. Todėl suinteresuoto asmens argumentai dėl vaiko patekimo į nepažįstamą kalbinę aplinką teismo buvo pripažinti nepakankamais ir nepatenkančiais į Hagos konvencijos 13(1) b punkto reguliavimo apimtį. Šioje byloje taip pat buvo pritaikyta ir minėtoji Briuselis II bis 11 straipsnio 4 dalis.

Kitoje, Lietuvos apeliacinio teismo, 2016 m. liepos 26 d. priimtoje nutartyje, išnagrinėjus bylą Nr. 2-1533-943/2015¹³⁴ dėl leidimo grąžinti vaiką į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę išdavimo, teismas išaiškino, jog pirmosios instancijos teismo išvados apie tai, kad grąžinus vaiką į kilmės šalį jis pakliūs į netoleruotiną aplinką, paremtos bylos šalių paaiškinimais apie jų tarpusavio nesutarimus ir konfliktus, kas yra susiję su sutuoktinių tarpusavio santykiais ir bendravimu tuo laikotarpiu, kai šeima gyveno kartu, nesudaro pagrindo daryti išvadą apie vaiko tėvo (reikalaujančio grąžinti vaiką) neigiamą įtaką vaiko psichikai, įvertinant tai, jog šeimos bendras gyvenimas faktiškai yra iširęs ir vaiko motina neplanuoja grįžti gyventi į valstybę, iš kurios išvyko¹³⁵.

Vaiką pagrobusioji šalis savo atsikirtimuose dažnai naudoja argumentą, jog vaikas patirs didelę psichologinę žalą būtent dėl jo grąžinimo į kilmės valstybę, nes tokiu atveju, jis bus atskirtas nuo jį globojusio (ir pagrobusio) tėvo globos ir priežiūros. Tačiau toks argumentas taip pat neturėtų būti vertinamas kaip tinkamas. Byloje *Re S (A Child)* buvo konstatuota, jog „motina, kuri pati sukūrė vaikui netoleruotiną situaciją, negali remtis savo pačios neteisėtais veiksmais ir pateisinti vaiko negrąžinimo“¹³⁶. Taigi turi būti atsižvelgiama į kiekvieną konkrečią situaciją, vadovaujantis tai bylai būdingomis objektyviomis aplinkybėmis, įrodymais¹³⁷. Be kita ko, šiuo atveju paminėjus dažnai pagrobusiųjų asmenų naudojamą

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2008.

¹³⁴ Autorės pastaba, jog ši nutartis viešai nėra skelbiama.

¹³⁵ 2017 m. gruodžio 22 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aplinkraštis *dėl Lietuvos teismų praktikos nagrinėjant bylas dėl neteisėtai iš užsienio valstybių į Lietuvą išvežtų vaikų grąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-811, p. 5.

¹³⁶ *Re S (A Child) (Abduction: Grave Risk of Harm)* [2002] 1 WLR 3355.

¹³⁷ RIPLEY, P. A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention, *Journal of Private International Law*, 4:3, 2008, p. 446.

argumentą dėl vaiko atskyrimo nuo vieno iš tėvų, keltinas klausimas dėl *status quo* atkūrimo. Ruth Lamont teigia, kad vaiko grąžinimo visais atvejais principas turėtų atgrasyti tėvus nuo neteisėto vaikų grobimo, bei padėti atkurti *status quo*¹³⁸. Nagrinėjant Lietuvos teismų praktikos šios kategorijos bylose pavyzdžius, sutinkama bendra tendencija vertinti su kuriuo iš tėvų vaikas praleisdavo daugiau laiko ar turėjo artimesnį ryšį. Neneigtina, jog vertinant visumą aplinkybių, šios taip pat yra svarbios sprendžiant dėl vaiko grąžinimo, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog grąžinant vaiką į kilmės valstybę nesprenžiamas klausimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų, o siekiama atkurti *status quo*. Taigi, tai galėtų būti ne tik gyvenamosios vietos su kažkuriuo iš tėvų atkūrimas, tačiau ir vaiko socialinės, edukacinės ir kitos aplinkos atkūrimas. Taigi, Ruth Lamont nuomone, vaiko grąžinimo procedūra visada potencialiai gali sukelti privataus šeimos gyvenimo gerbimo principo pažeidimą, nes grąžinant vaiką į jo įprastinės gyvenamosios vietos valstybę nėra pareigos su juo kartu vykti ir pagrobusiajam asmeniui, kas gali padaryti įtaką vaiko ir vieno iš tėvų santykiams¹³⁹. Autorės nuomone, toks *status quo* atkūrimas, nesant įpareigojimo pagrobusiajam iš tėvų vykti kartu su vaiku į kilmės valstybę, yra tarsi dalinis, ne visiškai įgyvendinamas.

Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2-858-943/2015¹⁴⁰ buvo konstatuota, jog „vaikas dėl ilgo nebendravimo su tėvu, gali patirti neigiamus išgyvenimus, stresą, nesaugumo jausmą, o tai sukels psichologinę žalą, kuri mergaitei (...) šiuo atveju vengtina“¹⁴¹. Vėlesnėje to paties teismo nutartyje¹⁴² buvo pasisakyta, jog „vaiko grąžinimas, esant nutrūkusiam vaiko ir motinos emociniam ryšiui, savaime negali reikšti psichinės žalos vaikui atsiradimo, kadangi vaikui grįžus į aplinką, kurioje jis gimė ir gyveno ilgą laiką, jam bus suteiktos būtinos specialistų paslaugos šių ryšių atstatymui“. Taigi, Lietuvos teismų praktikoje nėra aiškių kriterijų, kada gali būti

¹³⁸ LAMONT, R., Protecting Children's Rights after Child Abduction: *The interaction of the CJEU and ECtHR in Interpreting Brussels II bis* [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>> p. 230.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 231.

¹⁴⁰ Autorės pastaba, jog ši nutartis viešai nėra skelbiama.

¹⁴¹ 2017 m. gruodžio 22 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aplinkraštis *dėl Lietuvos teismų praktikos nagrinėjant bylas dėl neteisėtai iš užsienio valstybių į Lietuvą išvežtų vaikų grąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-811, p. 6.

¹⁴² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015.

pripažįstamas Hagos konvencijos 13(1) b išimties taikymas. Analizuojant praktiką, galima išskirti, jog teismai atsižvelgia į keletą kriterijų, t. y., fizinių sąlygų vaikui buvimą, emocinio ryšio tarp tėvų ir vaiko egzistavimą, tėvų nederamo elgesio įrodymus ir pan. 1980 m. Hagos konvencijos gerojoje praktikoje taikant 13(1) b punktą nurodoma, jog kiekvienas atvejis turi būti vertinamas kaip unikalus, atsižvelgiant į kiekvienos teismo nagrinėjamos situacijos aplinkybes¹⁴³. Vis dėlto, yra išskiriami teismų praktikoje atsispindintys, dažniausiai į 13(1) b punkto taikymą patenkantys pavyzdžiai – smurtas artimoje aplinkoje prieš vaiką ir/ar kitą iš tėvų, nepatenkinamos finansinės ar vystymosi sąlygos, rizikinga situacija kilmės valstybėje, rizika, susijusi su vaiko sveikata, vaiko atskyrimas nuo kito iš tėvų, kai šis negali vykti į kilmės valstybę kartu su vaiku (dėl pradėto baudžiamojo persekiojimo prieš jį, dėl migracijos klausimų, sveikatos klausimų, susijusių su pagrobisuoju iš tėvų ir kt.), vaiko atskyrimas nuo kitų jo brolių/seserų¹⁴⁴.

Visgi, pastebėtinas Hagos konvencijos išimčių taikymo išimtinumo principo nesilaikymas. Statistika rodo, jog ištyrus Lietuvos teismų praktiką, kuri yra vieša ir prieinama informacinėje sistemoje infolex.lt¹⁴⁵ apie 90 procentų šios kategorijos civilinių bylų teismas priima sprendimą atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę vadovaudamasis 1980 m. Hagos konvencijos nuostatomis¹⁴⁶. M. Gonzalez Pascual ir A. Torres Perez atkreipia dėmesį, jog atsižvelgiant į tai, kad vis dar nėra laikomasi Briuselis II bis įtvirtinto 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintų išimčių taikymo išimtinumo, paradoksalu, tačiau tarpusavio pasitikėjimo tarp valstybių narių, bendradarbiavimo tarp valstybių narių teismų teisėjų siekis Briuselis II bis nuostatomis nėra realizuotas, o ši sistema be pasitikėjimo griūva¹⁴⁷. Be kita ko, Peter Ripley teigia, kad Briuselis II bis įtvirtintas bandymas apriboti 1980 m. Hagos konvencijos 13(1) b punkte įtvirtintos išimties taikymo apribojimą yra perteklinis¹⁴⁸.

Egzistuojant įvairioms pozicijoms dėl šios išimties ir išimties taikymo apribojimo,

¹⁴³ Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part VI – Article 13(1)(b) [interaktyvus], Hague Conference on Private International Law, 2020, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6740>>.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ <https://www.infolex.lt/portal/start.asp>.

¹⁴⁶ Tai patvirtina visame rašto darbe analizuota teismų praktika, tik vienintelėje minėtoje Rinau byloje sprendimas buvo priešingas – grąžinti vaiką į kilmės valstybę.

¹⁴⁷ GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., *The Right to Family Life in the European Union*, Routledge, 2017, p. 78.

¹⁴⁸ RIPLEY, P. A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention, *Journal of Private International Law*, 4:3, 2008, p. 445.

autorės nuomone, pastebėtinas esminis aspektas – siekiant Briuselis II bis reglamente ir 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintos procedūros veiksmingumo užtikrinimo reikalingas pasitikėjimas tarp valstybių narių atsakingų institucijų, bei vienodas nuostatų aiškinimas. Autorės nuomone, toks išimties taikymo apribojimas neturėtų būti vertinamas kaip perteklinis. Priešingai, veiksmingas, greitas ir efektyvus procesas esant pasitikėjimui tarp valstybių narių yra abiejų teisės aktų, reguliuojančių šiuos santykius siekiamybė. Manytina, kad siekiant atgrasyti tėvus nuo vaikų grobimo išimtys neturėtų „pasitarnauti“ grobiantiesiems tėvams, kaip lengvas šios situacijos išsprendimas bei neteisėto vaiko išvežimo arba laikymo įteisinimas.

Trečioji, 1980 m. Hagos konvencijos 13(2) straipsnyje įtvirtinta išimtis dėl vaiko išklauskos yra reikšminga užtikrinant vaiko interesus procese. Chartija, Vaiko teisių konvencija – jose įtvirtintas vaiko išklauskos, bet kurio su juo susijusio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka, principas. Ne išimtis ir Briuselis II bis reglamento nuostatos, 11 straipsnio 2 dalis numato, jog taikant 1980 m. Hagos konvencijos 12 ir 13 straipsnius, užtikrinama, kad proceso metu vaikui būtų suteikta galimybė būti išklauskam, išskyrus atvejus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio. Šiuo atveju, atsižvelgiant į normų formuluotes, galima daryti aiškia išvadą, jog prioritetą teikiamas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos principui. Kaip teisingai konstatavo Lietuvos apeliacinis teismas, civilinėje byloje Nr. 2–6/2013¹⁴⁹, „vaiko interesai priklauso nuo daugelio aplinkybių kiekvienu individualiu atveju – amžiaus, brandos lygio, aplinkos, patirties. Tokiais atvejais teismas, vykdydamas savo įgaliojimus, turi išlaikyti pusiausvyrą tarp Hagos konvencijos tikslo, reikalaujančio užtikrinti neteisėtai išvežto ir laikomo vaiko grąžinimą, bei jį įgyvendinančių nuostatų (iš vienos pusės) ir vaiko interesų (iš kitos pusės), o vaiką atsisakyti grąžinti tik išimtiniais atvejais, kai byloje nustatyti faktai aiškiai patvirtina, jog to reikia, siekiant tinkamai apsaugoti vaiko interesus.“ Taigi, nors vaiko išklauskos principas yra labai svarbus, ir privalo būti taikomas šios kategorijos bylose, vis dėlto, bendras vaiko interesų užtikrinimo principas suponuoja, jog ne visais atvejais toks vaiko išklauskos, ar atsižvelgimas į jo nuomonę bus atitinkantis geriausias jo interesus. 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT (pirmoji kolegija) sprendime *Joseba Andoni Aguirre Zarraga prieš Simone Pelz*¹⁵⁰ buvo konstatuota, jog „viena vertus,

¹⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2–6/2013.

¹⁵⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija). 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Joseba Andoni Aguirre Zarraga prieš Simone Pelz* byloje C-491/10 PPU.

Chartijos 24 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad vaikai galėtų laisvai išreikšti savo nuomonę ir kad į taip išreikštą nuomonę būtų atsižvelgta sprendžiant su jais susijusius klausimus, tačiau tik „pagal jų amžių ir brandą“, o 2 dalimi reikalaujama pirmiausia vadovautis vaiko interesais, kai atliekami visi su vaikais susiję valstybės ar privačių institucijų veiksmai, taigi šie interesai gali pateisinti, kad vaikas nebus išklaustytas“.

Tame pačiame sprendime taip pat konstatuota, jog „sprendimą dėl vaiko grąžinimo turintis priimti teismas turi įvertinti reikalingumą išklaudyti vaiką, nes konfliktai, kuriuos sprendžiant reikia priimti sprendimą dėl vaiko globos suteikimo vienam iš jo tėvų, ir su tuo susijusi įtampa yra situacijos, kuriomis vaiko išklausymas, ypač tada, kai reikia, kad jis fiziškai atvyktų į teismą, gali pasirodyti netinkamas ir net žalingas vaiko, kuris dažnai patiria minėtą įtampą ir kenčia nuo jos neigiamo poveikio, psichinei sveikatai. Taigi, nors išklausymas yra vaiko teisė, jis negali būti absoliuti pareiga ir turi būti įvertintas kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į su vaiko interesais susijusius reikalavimus, kaip numatyta Chartijos 24 straipsnio 2 dalyje.“

Vaiko išklausymo procese jam turi būti suteikiama visa reikalinga informacija, kaip efektyviai pasinaudoti savo teise būti išklausytam. Be to, teisėjas turėtų išaiškinti vaikui, kad jo pasisakymas nebūtinai nulems galutinį teismo sprendimą, o priimtas sprendimas, kuris liečia vaiko interesus, turi būti suprantamai išaiškinamas vaikui, ypačingai tai atvejais, kai galutinis sprendimas neatitinka vaiko išsakytos pozicijos¹⁵¹.

Taigi, kaip matyti iš ESTT pozicijos, vaiko išklausymo principas yra svarbus, tačiau ne visais atvejais užtikrinantis vaiko interesus, todėl teismas, visų pirma, turi įvertinti, ar pareikšta vaiko nuomonė gali būti vertinama atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandą, o jo sprendimas atitiks geriausias jo interesus.

2.2.3. 1980 m. Hagos konvencijos 20 straipsnio išimtis

1980 m. Hagos konvencijos 20 straipsnyje įtvirtinta, jog gali būti atsisakyta grąžinti vaiką pagal 12 straipsnio nuostatas, jei to neleidžia valstybės, į kurią kreipiamasi, pagrindiniai žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos principai. Costanza Honorati metaforiškai teigia, jog ši konvencijos nuostata primena vaiduoklį – apie jį sklendo gandai, tačiau niekas

¹⁵¹ Council of Europe Guidelines on Children. International Family Law Newline. 2011 March, IFL. 1–94. p. 18 Iš: PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S) p. 109.

gyvai jo nematė¹⁵². Ruth Lamont vadovaudamasi R. Schuz nuomone, šiuo klausimu pateikia išvadą, kad šis išimties taikymas yra pritaikomas ypatingai retai¹⁵³. Istoriskai ši nuostata į konvenciją buvo įtraukta tik dėl to, jog valstybės nesutiko į konvenciją įtraukti viešosios tvarkos nuostatos, kuri tuo metu buvo „must-have“ (*liet.* privaloma) nuostata ir buvo baiminamasi, jog dėl šios priežasties kai kurios valstybės padarys išlygas konvencijos taikymui¹⁵⁴.

Iš straipsnio formuluotės nėra aišku į kieno teisių apsaugą šis straipsnis referuoja – akivaizdu, jog vertinant teismų praktiką, galima išskirti, jog didžiausias dėmesys yra skiriamas pagrobtojo vaiko interesų vertinimui. Tačiau C. Honorati kelia diskusiją, ar šiuo atveju, turėtų būti atsižvelgiama ir į kitų, susijusių vaikų, tėvų – pagrobusiojo ir likusiojo vaiko įprastinėje gyvenamojoje vietoje? Autorė teigia, jog vertinant pačios konvencijos turinį, atrodytų, jog tėvų interesai, ypač pagrobusiojo, šiuo atveju neturėtų patekti į šio straipsnio taikymą¹⁵⁵. Vis dėlto, teigtina, jog praktinis tarptautinės konvencijos, kuri yra priimta Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, taikymas neturėtų pažeisti jokių asmenų žmogaus teisių, nesvarbu kokį statusą jie turi tarptautinio vaikų grobimo procese¹⁵⁶.

C. Honorati teigia, jog kuo plačiau yra interpretuojamas 1980 m. Hagos konvencijos 13 (1) b punktas, tuo siauriau turėtų būti taikomas konvencijos 20 straipsnis, taigi, siekiant išvengti „persidengimo“ su 13 straipsniu, bylose, kuriose gali būti pritaikyta 13 straipsnio išimtis, neturėtų būti taikomas 20 straipsnis¹⁵⁷. Be abejonės, šiai dienai buitiniai smurto atvejai (tiesioginio ar netiesioginio) patenka į Hagos konvencijos 13 (1) b punkto taikymo sritį, tuo atveju, kai toks smurtas yra nukreiptas ne į vaiką, o į vieną iš tėvų, motyvuojant tuo, jog gyvenimas tokioje aplinkoje turi neigiamą poveikį ir vaikui¹⁵⁸.

Europos Sąjungos kontekste pažymėtina, jog šio straipsnio taikymo sritis dar labiau susiaurėja dėl tos priežasties, jog visos Europos Sąjungos valstybės narės taiko vienodus žmogaus teisių apsaugos standartus, įtvirtintus EŽTK. Todėl šis straipsnis galėtų būti

¹⁵² HONORATI, C. Cross-border parental child abduction in the EU. Is there Room for a Human Rights Exception?, Intersentia, p. 243.

¹⁵³ SCHUZ, R. The Hague Child Abduction Convention: A Critical Analysis, Hart, Oxford 2013, p. 26 Iš: Ruth Lamont Protecting Children's Rights after Child Abduction p. 231.

¹⁵⁴ HONORATI, C. Cross-border parental child abduction in the EU. Is there Room for a Human Rights Exception?, Intersentia, p. 244.

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 247.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 247.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 250.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 251.

pritaikytas nebent saugant tam tikras specifines, tik nacionalinėje valstybės konstitucijoje įtvirtintas teises.

2.3. Terminai teisminėje vaiko (ne)grąžinimo į kilmės valstybę procedūroje

Vienas iš pagrindinių greitos ir efektyvios vaiko grąžinimo procedūros užtikrinimo elementų yra griežtas terminų, susijusių su vaiko grąžinimu, laikymasis. Aptarus 1 metų terminą, įtvirtintą 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnyje, darytina išvada, jog šio termino taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje reikėtų koreguoti. Tuo tarpu, dar vienas svarbus terminas šios procedūros kontekste yra 6 savaičių teismo proceso trukmės terminas, kurio nesilaikymas gali sukelti ir EŽTK įtvirtintų teisių pažeidimus.

2.3.1. 6 savaičių teismo proceso trukmės terminas

Šis terminas yra įtvirtintas Briuselis II bis reglamento 11 straipsnio 3 dalies pirmojoje pastraipoje kurioje teigiama, jog teismas, kuriam pateikiamas pareiškimas dėl vaiko grąžinimo pagal šio straipsnio 1 dalį, skubiai išnagrinėja tą pareiškimą taikydamas skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė. Tuo tarpu, antroji tos pačios dalies pastraipa skelbia, jog nepažeisdamas pirmos pastraipos, teismas ne vėliau kaip per šešias savaites nuo pareiškimo pateikimo, išskyrus atvejus, kai išimtinės aplinkybės neleidžia to daryti, priima sprendimą. 1980 m. Hagos konvencijos 11 straipsnyje įtvirtintas analogiškas reguliavimas, suteikiant pareiškėjui arba valstybės, į kurią kreipiamasi, centrinei įstaigai savo iniciatyva arba prašančiosios valstybės centrinės įstaigos prašymu teisę pareikalauti nurodyti vėlavimo priežastis.

Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentas šių terminų laikymosi svarbą išplečia dar labiau. 42 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, jog tai, kad naudojamos alternatyvaus ginčų sprendimo priemonėmis, savaime neturėtų būti laikoma išimtinė aplinkybė, dėl kurios leidžiama nesilaikyti šio termino. Vis dėlto, tokių priemonių naudojimo metu arba dėl jų gali susidaryti išimtinės aplinkybės.

Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento konstatuojamojoje dalyje nurodoma, jog pirmosios instancijos teismo atveju terminas turėtų būti pradedamas skaičiuoti nuo kreipimosi į teismą momento. Aukštesnės instancijos teismo atveju jis turėtų būti pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai buvo atlikti visi reikiami procedūriniai veiksmai. Tokie veiksmai, priklausomai nuo atitinkamos teisinės sistemos, galėtų apimti apeliacinio skundo įteikimą atsakovui valstybėje narėje, kurioje įsikūręs teismas, arba kitoje valstybėje narėje,

bylos ir apeliacinio skundo perdavimą apeliaciniam teismui valstybėse narėse, kuriose apeliacinis skundas turi būti pateikiamas teismui, kurio sprendimas apskundžiamas, arba bylos šalies prašymą sušaukti posėdį, kai tokio prašymo reikalaujama pagal nacionalinę teisę (42 konstatuojamoji naujosios redakcijos Briuselis II bis dalis). Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 24 straipsnio nuostatose įtvirtintos analogiškos nuostatos dėl teismo sprendimo priėmimo terminų.

Šio termino laikymosi interpretacija su laiku nesikeitė. Vadovaujantis Reglamento Briuselis II bis taikymo praktinio vadovo nuostatomis, 6 savaičių terminas turėtų būti skaičiuojamas ne tik sprendimo priėmimui, bet ir jo įvykdymui, taigi sprendimo apskundimas neturėtų stabdyti šio sprendimo vykdymo, kitaip, nebus realizuojamas proceso greitumo principas¹⁵⁹. Vadovaujantis naujosios redakcijos Briuselis II bis nuostatomis, darytina išvada, jog 6 savaičių termino aiškinimas nekinta.

Analizuojant terminų laikymosi svarbos klausimą, šiuo klausimu reikia nurodyti, kad iš teismo praktikos matyti, jog ESTT pripažįsta poreikį skubiai priimti sprendimus vaiko išvežimo situacijose, kai atskyrus vaiką nuo vieno iš tėvų, kuriam prieš tai buvo pripažinta vaiko globa, kad ir laikina, gali pabloginti šio vieno iš tėvų ir vaiko santykius arba jiems pakenkti bei sukelti psichinę žalą¹⁶⁰. Šiuo atveju yra aktualus 2020 m. sausio 14 d. priimtas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą*¹⁶¹. Anksčiau šiame rašto darbe aptartoji byla turėjo nepaneigtiną atgarsį Lietuvos teisinėje sistemoje, tai yra pirmoji byla, kurią Europos Bendrijų Teisingumo Teismas išnagrinėjo pagal naująją prejudicinio sprendimo skubos procedūrą per šešias savaites. Vis dėlto, šioje byloje, vaiko grąžinimo procesas užsitęsė ypatingai ilgai – 2006 m. spalio 30 d. pareiškėjui M. Rinau pateikus prašymą dėl vaiko grąžinimo, vaikas į įprastinę gyvenamąją vietą buvo sugrąžintas tik 2008 m. spalio 20 d., taigi, po beveik 2 metų trukmės procesinių veiksmų. Be kita ko, pareiškėjas M. Rinau vaiko grąžinimą turėjo atlikti „drastišku būdu“, tai yra, jėga išsiveždamas

¹⁵⁹ 2016 m. birželio 20 d. Europos Komisijos Reglamento „Briuselis IIa“ taikymo praktinis vadovas [interaktyvus], 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed#>>, p. 56

¹⁶⁰ 2008 m. liepos 11 d. Sprendimo *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-5271, 44 punktas; 2009 m. gruodžio 23 d. Sprendimo *Detiček*, C-403/09 PPU, Rink. p. I-0000, 30 punktas; 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Povse*, C-211/10 PPU, Rink. p. I-0000, 35 punktas ir 2010 m. spalio 5 d. Sprendimo *McB.*, C-400/10 PPU, Rink. p. I-0000, 28 punktas).

¹⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10926/09.

vaiką į Vokietiją¹⁶².

Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas analizuoja Lietuvos valstybės institucijų veiksmus vaiko grąžinimo procese. Teismas pasisakė, jog vertinant valstybės institucijų veiksmus, kaip visumą, o ne tam tikrus atskirus įvykius, yra *prima facie* įrodymų dėl politinio įsikišimo į pareiškėjų bylą¹⁶³. Taigi, teismas konstatuoja, jog Lietuvos valstybės institucijos neužtikrino teisingo bylos nagrinėjimo proceso pareiškėjo atžvilgiu ir neužtikrino 2007 m. kovo 15 d. Lietuvos apeliacinio teismo sprendimo tinkamo vykdymo¹⁶⁴. Valstybės valdžios institucijų veiksmais užvilktas procesas, ir jo trukmė teismo pripažinta neatitinkančia minėtos situacijos skubumo, todėl pažeidžiančia EŽTK 8 straipsnio nuostatas bei nesuderinama su Hagos konvencijos ir Briuselis II bis reglamento nuostatomis¹⁶⁵.

Taigi, apibendrinant, akcentuotina, jog šioje byloje, kaip žinoma, ypatingai buvo įsitraukę valstybės institucijų atstovai (vaiko teisių kontrolierius, seimo nariai, generalinis prokuroras ir kt.), kurie politizuodami ir suteikdami situacijai labiau emocinę nei teisinę reikšmę, sukėlė tam tikrą chaosą ir suirutę teisėtos procedūros kontekste, šiuo atveju, ne tik supriešdami visuomenę, bet ir darydami įtaką nepriklausomai teisminei sistemai. Šių įvykių kontekste, pernelyg ilgai užsitęsęs procesas neatitiko 6 savaičių trukmės reikalavimų, todėl buvo pripažintas pažeidžiančiu EŽTK 8 straipsnio nuostatas.

2.3.2. Kasacijos negalimumas bylose dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų
Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 42 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, jog valstybės narės taip pat turėtų apsvarstyti galimybę apriboti galimų apeliacinių skundų skaičių nustatant, kad sprendimą dėl vaiko grąžinimo arba negrąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją būtų galima apskusti tik vieną kartą. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 7 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, jog teismo nutartis grąžinti vaiką ar atsisakyti grąžinti vaiką gali būti skundžiama atskiruoju skundu Lietuvos apeliaciniam teismui. Bylose dėl vaiko grąžinimo kasacija negalima. Taigi įstatymas įtvirtina dualistinę jurisdikcijos taisyklę, kuri reiškia, kad vaikų grobimo bylos nepriklauso Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisdikcijai¹⁶⁶. Tokiu būdu

¹⁶² *Ibid.*, 220 punktas.

¹⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10926/09, 210 punktas.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 212 punktas.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 219, 222 punktai.

¹⁶⁶ MIKELĖNAS V., Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States, *Antwerpen – Oxford: Intersentia*, 2007, p. 188.

iš esmės yra sutrumpinamas vaiko grąžinimo procedūros procesas, atsižvelgiant į tai, jog procesas kasaciniame teisme užtruktų dar papildomai laiko.

Tuo tarpu, civilinė vaikų grobimo byla, kuri yra nagrinėjama išimtinai pagal 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas taisykles, gali būti skundžiama tiek apeliacine tvarka, tiek kasacine – Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Tokia išvadą galima padaryti dėl to, jog nei 1980 m. Hagos konvencijoje, nei jokiuose nacionaliniuose teisės aktuose nėra įtvirtintų ribojimų. Teisės mokslininkas Valentinas Mikelėnas teigia, jog tai gali sukurti tam tikrą prieštaravimą teisinio reguliavimo kontekste, bei iššaukti prieštaravimus tarp Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos bei Lietuvos apeliacinio teismo formuojamos teismų praktikos šios kategorijos byloje¹⁶⁷. Šiuo atveju, autorės nuomone, siekiant suvienodinti tokį prieštaravimą tarp skirtingų, tačiau tą patį institutą reguliuojančių teisės aktų, bei siekiant užtikrinti greito ir efektyvaus proceso principą, siūlytina įstatymų leidėjui įtvirtinti kasacijos ribojimą ir byloje nagrinėjamos išimtinai tik pagal 1980 m. Hagos konvenciją.

3. PROCESAS PRIĖMUS SPRENDIMĄ DĖL VAIKO GRĄŽINIMO/ATSISAKYMO GRĄŽINTI Į KILMĖS VALSTYBĘ

Tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų kategorijos byloje teismas gali priimti dviejų rūšių procesinį sprendimą – grąžinti vaiką į kilmės valstybę bei atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę. Kiekvieno iš teismo sprendimų atveju, teisinės pasekmės yra skirtingos. Sprendimo grąžinti vaiką į kilmės valstybę atveju, Europos Sąjungos kontekste yra taikomas *exequatur* procedūros atsisakymas – teismo sprendimas yra vykdomas iš karto, nereikalaujant tokio sprendimo pripažinimo procedūros. Tuo tarpu, procesas atsisakius grąžinti vaiką į kilmės valstybę turi tam tikrą ypatumą, kuriuo pasinaudojus buvusioje vaiko įprastinėje gyvenamojoje vietoje gali būti sprendžiamas klausimas dėl vaiko globos teisių esmės.

3.1. Procesas, teismui priėmus sprendimą atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę

Neabejotina, jog valstybės narės teismui priėmus sprendimą grąžinti vaiką į kilmės valstybę, egzistuojant *exequatur* procedūros panaikinimui, šis procesas paprastai vyksta sklandžiai ir efektyviai – be sprendimo pripažinimo ir vykdymo procedūros, nedelsiant grąžinant vaiką į kilmės valstybę. Kylantys sunkumai šio proceso eigoje bus aptariami 3.2. šio rašto darbo

¹⁶⁷ MIKELĖNAS V., Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States, *Antwerpen – Oxford: Intersentia*, 2007, p. 188.

skyriuje.

Kiek kitokia tampa situacija, kai vis dėlto, dėl tam tikrų išimtinių priežasčių, teismas nusprendžia atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę. Briuselis II bis reglamento 11 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, jog jei teismas priėmė nutartį dėl vaiko negrąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnį, tas teismas turi tiesiogiai arba per savo centrinę instituciją perduoti teismo įsakymo dėl negrąžinimo ir atitinkamų dokumentų, visų pirma teismo posėdžio protokolo, kopiją valstybės narės, kurioje tas vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, jurisdikciją turinčiam teismui arba centrinei institucijai, kaip nustatyta pagal nacionalinę teisę.

To paties straipsnio 7 dalyje įtvirtinta, jog jei viena iš šalių į valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negrąžinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismus dar nesikreipė, šio straipsnio 6 dalyje minėtą informaciją gavęs teismas ar centrinė institucija turi pranešti šalims ir pakviesti jas pagal nacionalinę teisę per tris mėnesius nuo pranešimo teikti teismui teikimus, kad teismas galėtų apsvarstyti vaiko globos klausimą. Antroje pastraipoje nurodyta, jog nepažeisdamas šiame reglamente pateikiamų jurisdikcijos taisyklių, teismas užbaigia bylą, jei per tą laikotarpį negauna jokių teikimų. Taigi, pagal šią procedūrą reikalaujama, kad teismas, kuris priėmė sprendimą dėl vaiko negrąžinimo (nepaisant to, ar tai galutinis sprendimas, ar sprendimas, kurį galima apskųsti apeliacine tvarka), savo sprendimo kopiją kartu su atitinkamais dokumentais perduotų kilmės valstybės narės kompetentingam teismui¹⁶⁸. Taigi, nors valstybės narės teismas priima sprendimą ir atsisako grąžinti vaiką į kilmės valstybę, tai *de facto* nereiškia klausimo dėl vaiko globos teisių esmės išsprendimo. Kilmės valstybės teismas gavęs teikimus ir įvertinęs bylos aplinkybes gali priimti sprendimą nustatyti vaiko globą su kilmės valstybėje likusiuoju iš tėvų, todėl vaiko grąžinimas į kilmės valstybę vis tiek būtų įgyvendinamas.

Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 48 konstatuojamoji dalis skelbia, jog šio proceso metu atsižvelgiant į vaiko interesus turėtų būti nuodugnai išnagrinėtos visos aplinkybės, įskaitant tėvų elgesį, tačiau tuo neapsiribojant. Jeigu priimtu sprendimu dėl globos teisių esmės nurodyta, kad vaikas turi būti grąžintas, grąžinimas turėtų būti vykdomas, jokioje kitoje valstybėje narėje nereikalaujant jokios specialios procedūros tam sprendimui pripažinti

¹⁶⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 11 d. sprendimas *Inga Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-5271.

ir vykdyti.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Naujosios redakcijos Briuselis II bis 29 straipsnio 1 dalį, ši teikimų procedūra yra taikoma tik tuo atveju, jeigu sprendimas, kuriuo vaiką grąžinti į kitą valstybę narę atsisakoma, yra grindžiamas vien tik 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktu arba 13 straipsnio 2 dalimi. Šiuo atveju, toks taikymas lyginant su dabartine Briuselis II bis redakcija yra kiek susiaurintas įtvirtinant konkrečius konvencijos 13 straipsnio punktus. Naujosios redakcijos Briuselis II bis 49 konstatuojamoji dalis nurodo, jog teismas, atsisakantis nurodyti vaiką grąžinti remdamasis vien tik 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktu arba 13 straipsnio 2 dalimi, arba ir vienu, ir kitu, turėtų savo iniciatyva išduoti pažymą. Tokios pažymos paskirtis – informuoti šalis apie galimybę per tris mėnesius nuo pranešimo apie sprendimą, kuriuo atsisakoma vaiką grąžinti, kreiptis į valstybės narės, kurioje buvo vaiko įprastinė gyvenamoji vieta prieš pat jo neteisėtą išvežimą arba laikymą, teismą su prašymais dėl globos teisių esmės, o tuo atveju, jei į tą teismą jau kreiptasi, perduoti teismui aktualius dokumentus, susijusius su grąžinimo procesu.

Taigi, šiame procese gali būti išskiriami keli eigos variantai: 1) jeigu kilmės valstybėje dar nėra pradėto proceso dėl vaiko globos teisių esmės, tokiu atveju teismas pats savo iniciatyva išduoda pažymą ir perduoda ją bei kitus reikalingus dokumentus kilmės valstybės teismui, kuria informuojamos šalys apie galimybę teikti teikimus (Naujosios redakcijos Briuselis II bis 50 konstatuojamoji dalis); 2) tais atvejais, kai valstybėje narėje, kurioje buvo vaiko įprastinė gyvenamoji vieta prieš pat jo neteisėtą išvežimą ar laikymą, dar nėra vykdomas joks procesas dėl globos teisių esmės ir kuri nors bylos šalis kreipiasi į tos valstybės narės teismą per tris mėnesius nuo pranešimo apie sprendimą dėl vaiko negrąžinimo dienos, ta šalis turėtų pateikti teismui, į kurį kreipiamasi su prašymu dėl globos teisių esmės, sprendimo negrąžinti vaiko pagal 1980 m. Hagos konvenciją kopiją, tinkamą pažymą ir, jei taikytina, posėdžio stenogramą, santrauką arba protokolą (51 konstatuojamoji dalis); 3) jei į teismą, turintį jurisdikciją nagrinėti bylą dėl globos teisių esmės, kuri nors bylos šalis kreipėsi per tris mėnesius nuo pranešimo apie sprendimą dėl vaiko negrąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją dienos arba jei tame teisme tuo metu, kai tas teismas gavo teismo, atsisakiusio nurodyti vaiką grąžinti, sprendimą, jau buvo vykdomas procesas dėl globos, bet koks sprendimas, priimtas procese dėl globos teisių esmės, pagal kurį vaikas turi būti grąžintas į tą valstybę narę, turėtų būti vykdytinas bet kurioje kitoje valstybėje narėje pagal šio reglamento IV skyriaus 2 skirsnį, nereikalaujant jokios specialios procedūros ir nesuteikiant jokios

galimybės ginčyti jo pripažinimą (52 konstatuojamoji dalis).

Kaip ir dabartinės redakcijos Briuselis II bis reglamente, naujosios redakcijos reglamentas numato galimybę, priėmus sprendimą dėl vaiko globos teisių esmės, kuriuo vaikas yra grąžinamas į kilmės valstybę teismo sprendimas gali būti pripažintas vykdytinu ir teismo patvirtintas pažyma tik tokiu atveju, jeigu atitinka tam tikras Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 47 straipsnio 3 dalies nuostatas. Šiose nuostatose yra įtvirtinti tam tikri saugikliai, kurių teismas neįgyvendinęs negalėtų teismo sprendimo patvirtinti pažyma – šiuo atveju, tie saugikliai yra susiję su vaiko geriausių interesų užtikrinimu, pavyzdžiui, teismo sprendimas negali būti patvirtintas pažyma, jeigu visos proceso šalys nebuvo išklaustos, vaikas neturėjo galimybės pareikšti savo nuomone ir kt. Taigi, nors *exequatur* procedūros kaip tokios taikymas panaikinamas, vis dėlto, išlieka galimybė asmenims, kurių atžvilgiu ketinama vykdyti sprendimą, esant tam tikriems pagrindams, prieštarauti sprendimo vykdymui valstybėje narėje¹⁶⁹.

Anksčiau, Europos Sąjungoje atlikto tyrimo duomenimis, Vokietijos, Italijos ir Vengrijos ekspertai, analizuodami nacionalinių teismų praktiką priėjo prie išvados, jog abejonės dėl tinkamo vaikų išklausymo yra esminis pagrindas, dėl ko buvo atsisakoma pripažinti kitoje valstybėje priimtus teismo sprendimus¹⁷⁰. Belgijos ekspertai tvirtino, kad jų šalies teisėjų nenoras išklausti vaikus ne kartą lėmė, kad teismai Vokietijoje (kur standartai griežtesni) nenoriai pripažino Belgijos teismų sprendimus¹⁷¹. Taigi, vaiko išklausymo principas, kaip vienas esminių pagrindų, dėl kurio valstybių narių teismų sprendimų teisėtumas buvo kvestionuojamas, yra įtrauktas ir į pagrindų, kuomet teismo sprendimas negali būti patvirtinamas pažyma, sąrašą.

Taigi, ESTT praktikoje yra akcentuojama, jog klausimai dėl globos teisių esmės turi būti sprendžiami vaiko įprastinės gyvenamosios vietos teisme, taigi, net ir išimtiniais atvejais priėmus sprendimą negrąžinti vaiko į kilmės valstybę, jo globos teisių esmės klausimas gali

¹⁶⁹ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ E., LIMANTĖ A., Reglamento Briuselis IIa peržiūra: siūlomos naujovės ir jų įtaka Lietuvos teisinei sistemai, *mokslo studija*, 2016, p. 50.

¹⁷⁰ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation. European Commission, [interaktyvus] 2015, p. 29, 34, 43–44, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: < <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/924728ec-9148-11e8-8bc1-01aa75ed71a1>>.

¹⁷¹ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation. European Commission, [interaktyvus] 2015, p. 29, 34, 43–44, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: < <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/924728ec-9148-11e8-8bc1-01aa75ed71a1>>.

būti sprendžiamas toje valstybėje, kurioje vaikas gyveno iki jo išvežimo¹⁷². Taip siekiama užtikrinti geriausias vaiko interesus, atsižvelgiant į tai, jog vaiko kilmės valstybės teismas, kuris iki neteisėto išvežimo ir turėjo spręsti vaiko globos klausimus, geriausiai gali įvertinti vaiko interesus ir tinkamai nustatyti klausimus, susijusius su jo globa.

3.2. Procesas, priėmus teismo sprendimą grąžinti vaiką į kilmės valstybę

Kaip minėta, šiuo atveju, teismui priėmus sprendimą grąžinti vaiką į kilmės valstybę tarsi nekyla papildomų teisinių iššūkių šio sprendimo įgyvendinimo kontekste. Šiuo atveju, teismo sprendimas yra vykdytinas be jo pripažinimo procedūros – naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 27 straipsnio 6 dalyje yra įtvirtinta, jog sprendimas, kuriuo nurodyta vaiką grąžinti, gali būti paskelbtas laikinai vykdytinu nepaisant apeliacinių skundų, jei dėl vaiko interesų vaiką reikia grąžinti anksčiau, nei bus paskelbtas sprendimas dėl apeliacinio skundo. Taigi, darytina išvada, jog toks sprendimas, kuriuo nuspręsta grąžinti vaiką turi būti vykdomas nedelsiant, atsižvelgiant į anksčiau aptartojo 6 savaičių trukmės proceso principo laikymąsi.

Briuselis II bis reglamento ar 1980 m. Hagos konvencijos nuostatose nėra nustatytų tokio pobūdžio teismo sprendimo nevykdymų pasekmių, nėra numatytų tikslų veiksmų, laiko ar vietos aplinkybių, kaip toks sprendimas turėtų būti įvykdomas¹⁷³, todėl darytina išvada, jog šios pasekmės turėtų būti nustatomos atsižvelgiant į nacionalines valstybės narės teisės normas. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamento 60 konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta, jog priklausomai nuo nacionalinės teisės, vykdymo procedūros gali būti teisminės arba neteisminės, terminas „vykdymo tikslais kompetentingos institucijos“ galėtų apimti teismus, antstolius ir kitas institucijas, kaip nustatyta nacionalinėje teisėje. Už konkrečių vykdymo etape taikomų priemonių – tokių kaip neprievartinės priemonės, kurias būtų galima taikyti pagal tos valstybės narės nacionalinę teisę, arba bet kokių prievartinių priemonių, kurias būtų galima taikyti pagal tą teisę, įskaitant baudas, laisvės atėmimą arba antstolio vykdomą vaiko paėmimą – paskyrimą, taikymą arba organizavimą turėtų būti atsakinga vykdymo valstybės narės vykdymo tikslais kompetentinga institucija arba teismas.

Pastebėtina, jog vaiko grąžinimo negalimumo trukdžių gali būti labai įvairių –

¹⁷² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582 ir kt.

¹⁷³ Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part IV – Enforcement [interaktyvus], *Hague Conference on Private International Law*, 2010, [žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/49dc30cf-79cb-42ae-af36-dd2fc20bb11e.pdf>>, p. 21.

pavyzdžiui, paties vaiko pasipriešinimas vykti į kilmės valstybę, vaiko pagrobisiojo tėvo slapstymasis ar vaiko slėpimas, pagrobisiojo vaiką tėvo išvykimas kartu su vaiku į kitą valstybę, lėšų trūkumas sprendimo įvykdymui ir kitos priežastys¹⁷⁴.

Inter alia, susidūrus su situacija, kai pagrobisiojis iš globos turėtojų sąmoningai vengia grąžinti vaiką ir įvykdyti teismo sprendimą, turėtų būti taikomos Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 764 straipsnyje įtvirtintos teismo sprendime nurodytų vaikų perdavimo išieškotojui nuostatos. Tokiu atveju, pasitelkiami valstybės institucijų atstovai – antstoliai, padėsiantys sklandžiai įgyvendinti procesą. Šiuo atveju, antstolis, įvertinęs valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos, policijos atstovo ir psichologo rekomendacijas, priima patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos. Taigi, kai skolininkas nevykdo patvarkymo dėl sprendimo vykdymo tvarkos, antstolis turi teisę kreiptis į antstolio kontoros buveinės vietos apylinkės teismą su pareiškimu dėl leidimo prievarta paimti vaiką išdavimo, o gavęs šį leidimą, priverstinai perduoda vaiką, policijos atstovams pašalinus kliūtis sprendimui įvykdyti, o valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovams vaiką paėmus ir perdavus išieškotojui (CPK 764 straipsnio 1, 3, 4 dalys).

Pastebėtina, jog nors ir esant nacionalinių teisės normų nustatytai sistemai, kokiu būdu tokio pobūdžio bylose sprendimas turėtų būti įvykdomas, vis dėlto, nesant geranoriškam santykiui šiose situacijose sprendimai yra vykdomi pačiu drastiškiausiu būdu. Tokiose situacijose, kuriose įsipina ne tik išimtinai teisiniai klausimai, tačiau ir moraliniai, tinkamos priemonės, galinčios užtikrinti efektyvų ir mažiausiai vaiko interesams pakenksiantį būdą, tampa komplikuotos.

Būtent tokių atvejų pavyzdys galėtų būti aptartoji *Rinau*¹⁷⁵ byla, kurioje vaiko motinai slepiant vaiką nuo teisėto globos turėtojo, kito iš tėvų, į pagalbą teismo sprendimo vykdyme buvo pasitelktas antstolis. I. Rinau atsisakius gera valia vykdyti teismo sprendimą ir grąžinti vaiką pareiškėjui M. Rinau, teismas sprendimu nurodė šiuos veiksmus atlikti Lietuvos antstoliui. I. Rinau nevykdant ir antstolio patvarkymų, teismo sprendimas buvo įvykdytas prievarta – vaiko motinai su vaiku atvykus į Klaipėdos vaiko teisių apsaugos tarnybos patalpas,

¹⁷⁴ Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part IV – Enforcement [interaktyvus], *Hague Conference on Private International Law*, 2010, [žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/49dc30cf-79cb-42ae-af36-dd2fc20bb11e.pdf>>, p. 22.

¹⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 11 d. sprendimas *Inga Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-5271.

kur turėjo vykti susitikimas pareiškėjas M. Rinau, įėjo į šias patalpas dar nespėjus atvykti antstoliui, tiesiog pasiėmė vaiką ir jį išsivežė¹⁷⁶. Identiškas teismo sprendimo įvykdymas buvo atliekamas ir byloje *X v. Latvia*¹⁷⁷. Vaiko motinai X gera valia nesutikus įvykdyti teismo sprendimo, vaiko tėvas T atsitiktinai susitikęs su X netoli prekybos centro, tiesiog pasiėmė vaiką ir išsivežė į Estiją. Gavęs centrinės Latvijos institucijos leidimą skrydžiui iš Talino į Helsinkį, T su dukra išvyko į vaiko kilmės valstybę Australiją.

Taigi, teismui priėmus sprendimą atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę, klausimas dėl vaiko globos teisių esmės yra sprendžiamas atskirai, byloje dalyvavusių šalių iniciatyva pateikus teikimus kilmės valstybės teismui. Šiuo atveju, kilmės valstybės teismas gali priimti sprendimą ir vis dėlto, grąžinti vaiką į kilmės valstybę. Teismui priėmus sprendimą grąžinti vaiką į kilmės valstybę, teismo sprendimas tampa vykdytinu iš karto – tam tikrais atvejais, net nesulaukus apeliacinės instancijos teismo sprendimo – taip siekiant maksimaliai užtikrinti geriausius vaiko interesus. Nors, ši procedūra yra pakankamai sistemiška, vis dėlto, tam tikrais atvejais, nesant šalių geranoriškumo teismo sprendimo vykdymo procese gali kilti sunkumų – teismo sprendimai tam tikrais atvejais privalo būti įvykdyti neteisiniu būdu.

¹⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10926/09, 112 punktą.

¹⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *X. prieš Latviją*, peticijos Nr. 27853/09.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Briuselis II bis reglamento taikymo srities nustatymas tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų kontekste yra pakankamai išplėtotas ir sistemiškas. Naujosios redakcijos Briuselis II bis reglamentu yra įvedama aiškumo į šio instituto teisingumo sistemą, taip pat ištaisoma „globos teises turinčio asmens“ sąvokos interpretacijos kontraversija – įtvirtinamas tiek „globos teisių“, tiek ir „globos teises turinčio asmens“ sąvokų autonominio aiškinimo principas padėsiantis išvengti valstybių narių nacionalinio reguliavimo skirtumų šio instituto kontekste.
2. Teisminė vaiko grąžinimo į kilmės valstybę procedūra Europos Sąjungos kontekste yra sistemiška, susieta su 1980 m. Hagos konvencijos nuostatomis, taip teisės aktams koreliuojant tarpusavyje ir papildant vienas kitą.
 - 2.1. 1980 m. Hagos konvencijos išimčių taikymas Lietuvoje negalėtų būti laikytinas išimtinu dėl dažno šių išimčių taikymo ir sprendimo atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę priėmimo. Pastebėtina ir valstybių institucijų bendradarbiavimo ir pasitikėjimo viena kita stoka, daranti neigiamą įtaką 1980 m. Hagos konvencijos išimčių taikymo išimtiniam pobūdžiui.
 - 2.2. Lietuvos Respublikos teismų praktikoje aptiktas ydingas 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio aiškinimas, kuris nesutampa su kitų Europos Sąjungos valstybių ir bendra konvencijos aiškinimo praktika, todėl turėtų būti koreguotinas, atkreipiant dėmesį, jog 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnyje įtvirtintas 1 metų terminas turėtų būti aiškinamas griežtai, taip apribojant teismų laisvę interpretuoti šio termino taikymą, bei tokiu būdu užtikrinti efektyvų procesą.
 - 2.3. Siekiant užtikrinti greito proceso principo taikymą 6 savaičių teismo proceso trukmės termino turėtų būti laikomasi ypač griežtai. Naujosios redakcijos Briuselis II bis įtvirtinama rekomendacija apriboti galimo teismo sprendimo apskundimo galimybę iki dviejų kartų, ką Lietuva, Briuselis II bis kontekste yra sėkmingai įtvirtinusi. Kita vertus, 1980 m. Hagos konvencijos kontekste pastebėtina teisės spraga, todėl siekiant užtikrinti vienodos teismų praktikos formavimą tiek Briuselis II bis, tiek konvencijos prasme, siūlytina įtvirtinti kasacijos negalimumą ir procesuose, susijusiuose išimtinai su 1980 m. Hagos konvencijos taikymu.
3. *Exequatur* procedūros panaikinimas vaiko grąžinimo kategorijos bylose padeda užtikrinti

bylos išnagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką principo įgyvendinimą. Šios procedūros panaikinimas valstybių narių atžvilgiu taip pat stiprina ir bendradarbiavimą bei valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Tarptautinės konvencijos ir sutartys:

- 1.1. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.
- 1.2. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 51–1932.
- 1.3. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995-07-21, Nr. 60-1501.
- 1.4. 1996 m. spalio 19 d. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, *Valstybės žinios*, 2003-09-26, Nr. 91(1)-4125.

2. Europos Sąjungos teisės aktai:

- 2.1. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, *Oficialusis leidinys*. L 338, 23/12/2003 p. 0001 – 0029.
- 2.2. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje, oficialus leidinys 7, 10.1.2009, p. 1–79.
- 2.3. 2019 m. birželio 25 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2019/1111 dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo, *Oficialusis leidinys*. L 178, 2019 7 2, p. 1—115.
- 2.4. 2019 m. lapkričio 12 d. Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos ir Jungtinės Karalystės susitarimo dėl Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos 126 straipsnis, 2019/C 384 I/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 3 d.] Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2019:384I:FULL&from=EN>>.
- 2.5. 2016 m. birželio 7 d. Protokolas Nr. 22 „Dėl Danijos pozicijos“, oficialus leidinys, 2016/C 202/01.
- 2.6. 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, *Oficialusis leidinys*, 2012, C 326.

3. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- 3.1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.
- 3.2. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės

teisės aktų įgyvendinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 137-5366).

- 3.3. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo, *Valstybės žinios*, 2005 m. gegužės 7 d., Nr. 58-2004.

Specialioji literatūra:

1. Monografijos, vadovėliai ir kiti:

- 1.1. MIKELĖNAS V., Brussels II bis: Its Impact and Application in the Member States, *Antwerpen – Oxford: Intersentia*, 2007.
- 1.2. NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009.
- 1.3. PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S).
- 1.4. SELEZNIOVAS A., Vaikų perdavimo bylos: nuo teorijos iki praktikos In TAMOŠIŪNIENĖ, E.; KUDINAVIČIŪTĖ – MICHAILOVIENĖ, I. Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
- 1.5. TAMOŠIŪNIENĖ, E.; KUDINAVIČIŪTĖ – MICHAILOVIENĖ, I. Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
- 1.6. GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., LOPEZ GUERRA L., The Right to Family Life in the European Union, *Routledge*.
- 1.7. GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., The Right to Family Life in the European Union, *Routledge*, 2017.
- 1.8. SCHUZ R., The Hague Child Abduction Convention: A Critical Analysis (Oxford, United Kingdom: Hart Publishing, 2013).
- 1.9. SUTHERLAND E. E., The future of Child and Family Law, International Predictions, *Cambridge University Press*, 2012

2. Straipsniai:

- 2.1. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ E., LIMANTĖ A., Reglamento Briuselis Iia peržiūra: siūlomos naujovės ir jų įtaka Lietuvos teisei sistemai, *mokslo studija*, 2016.
- 2.2. LIMANTĖ, A. 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 12 straipsnio taikymas Lietuvos teismų praktikoje, *Teisė*, Vol 110 (2019).

- 2.3.MILINIS, A., PRANEVIČIENĖ, K. Europeizacijos įtaka Lietuvos šeimos teisei. *Teisės apžvalga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, nr. 2(18).
- 2.4.NEKROŠIUS, V. „Išlaikymo“ reglamentas (EB) Nr. 4/2009 – taikymo sritis, pagrindinės sąvokos ir teisingumo principai, *Teisės apžvalga*, Nr. 2 (18), 2018.
- 2.5.PRANEVIČIENĖ, K. Sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungos valstybėse narėse. Mokslo darbai. *Teisė*. T. 80, Vilniaus universiteto leidykla, 2011.
- 2.6.PRANEVIČIENĖ, K. Vaikų grobimo Europos Sąjungos valstybėse narėse atvejais taikomos teisingumo nustatymo taisyklės. Mokslo darbai. *Teisė*. t. 77, Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
- 2.7.VĖBRAITĖ, V., 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos“. *Teisė*, 2007 Nr. 63.
- 2.8.Andrae M. Zur Abgrenzung des räumlichen Anwendungsbereichs von EheVO, MSA, KSU und autonomem IZPR/IPR// IPRax. 2006, Heft 2, p. 82 Iš NEKROŠIUS, V. Europos Sąjungos civilinio proceso teisė. Pirma dalis. Vilnius: *Justitia*, 2009.
- 2.9. BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. The Hague Convention on International Child Abduction. Oxford University Press, 1999, p. 203.
- 2.10. BEAUMONT, Paul R., McELEAVY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press. 2004.
- 2.11. BLANCO, Pilar Jimenéz. *Unmarried Fathers and Child Abduction in European Union Law*. Journal of Private International Law. Vol. 8, No. 1. April, 2012.
- 2.12. CARPANETO, L. Impact of the Best Interests of the Child on the Brussels II ter Regulation [interaktyvus], Intersentia, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>.
- 2.13. DEKAR, C. *JMcB. v. L.E.: the Intersection of European Union Law and Private International Law in intra-European Union Child Abduction*. 34 Fordham International Law Journal. 2010–2011. P. 1430–1471. p. 1466.
- 2.14. DOUGLAS, G., ‘Marriage, Cohabitation, and Parenthood – from Contract to Status?’, in S.N. Katz, J. Eekelaar and M. Macklean (eds.), *Cross Currents: Family Law and Policy in the US and England*, Oxford Scholarship Online, Oxford 2000.
- 2.15. Heiss/Born. Europäische Unterhaltsverordnung, Luganer Übereinkommen; in: [www//Beckonline.de](http://www.Beckonline.de), p.2 Iš: NEKROŠIUS, V. „Išlaikymo“ reglamentas (EB) Nr. 4/2009 – taikymo sritis, pagrindinės sąvokos ir teisingumo principai, *Teisės apžvalga*,

Nr. 2 (18), 2018.

- 2.16. HONORATI, C. Cross-border parental child abduction in the EU. Is there Room for a Human Rights Exception?, *Intersentia*.
- 2.17. LAMONT, R., Protecting Children's Rights after Child Abduction: *The interaction of the CJEU and ECtHR in Interpreting Brussels II bis* [interaktyvus], *Intersentia*, 2019, [žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.cambridge.org/core/books/fundamental-rights-and-best-interests-of-the-child-in-transnational-families/BFB85D5E2A073F0FBC85EFB644FA99EE>>.
- 2.18. LAZIC, V. Legal Framework for International Child Abduction in the European Union – The Need for Changes in the Light of *Povse v. Austria*, in: Župan, M. (ed.), *Private International Law in the Jurisprudence of European Courts - Family at Focus*, Faculty of Law Osijek (2015), pp. 295-317.
- 2.19. LENAERTS K., The best interests of the child always come first: the Brussels II bis regulation and the European Court of Justice, *jurisprudencija*, 2013(4).
- 2.20. MAGNUS U., MANKOWSKI P., Brussels II bis Regulation. Munich: *Sellier European Law Publishers*, 2012.
- 2.21. MAGNUS U., MANKOWSKI P., European Commentaries on Private International Law, Brussels Ibis Regulation, *sellier european law publishers*, 2012.
- 2.22. McELEAVEY P., The new child abduction regime in European Union; Symbiotic relationship or forced partnership? *Journal of Private International Law*, 1, p. 9 Iš: GONZALEZ PASCUAL M., TORRES PEREZ A., *The Right to Family Life in the European Union*, *Routledge*, 2017.
- 2.23. PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-andstudies/details4/?pid=2779>>.
- 2.24. RIPLEY, P. A Defence of the Established Approach to the Grave Risk Exception in the Hague Child Abduction Convention, *Journal of Private International Law*, 4:3, 2008, p. 444.
- 2.25. RUMENOV, I. Determination of the Child's Habitual Residence According to the Brussels II bis Regulation, *pravni letopis*, 2013.

Teismų praktika:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

- 1.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Rinau*, C-195/08 PPU, Rink. p. I-5271.
- 1.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2008 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Kozłowski*, C-66/08, Rink. p. I-6041.

- 1.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. balandžio 2 d. sprendimas A C-523/07, ECLI:EU:C:2009:225.
- 1.4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2009 m. gruodžio 23 d. sprendimas byloje *Detiček*, C-403/09 PPU, Rink. p. I-0000.
- 1.5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Povse*, C-211/10 PPU, Rink. p. I-0000.
- 1.6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *McB v. L. E.*, C-400/10 PPU, ECLI:EU:C:2010:582.
- 1.7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Barbara Mercredi v Richard Chaffe*, C-497/10, ECLI:EU:C:2010:829.
- 1.8. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija). 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *Joseba Andoni Aguirre Zarraga prieš Simone Pelz*, C-491/10 PPU.
- 1.9. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2012 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Health Service Executive v. S.C. ir A.C.*, C-92/12 PPU, ECLI:EU:C:2012:255.
- 1.10. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2018 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje *Neli Valcheva v. Georgios Barbanarakis*, C-335/17, ECLI:EU:C:2018:359.

2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

- 2.1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje *X. prieš Latvija*, peticijos Nr. 27853/09.
- 2.2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Rinau prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10926/09.

3. Lietuvos Respublikos teismų ir kompetentingų institucijų praktika:

- 3.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamentas. 2015 m. gruodžio 2 d. *Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimą šeimos bylose apžvalga*, Teismų praktika, 44.
- 3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2008.
- 3.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-916/2017.
- 3.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-687/2018.
- 3.5. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013.
- 3.6. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2014 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-372/2014.

- 3.7. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015.
- 3.8. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-2132-236/2016.
- 3.9. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2098-236/2017.
- 3.10. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2019 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eN2-2537-275/2019.
- 3.11. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2019 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1449-643/2019.

Kita praktinė medžiaga:

1. Tarptautinių organizacijų dokumentai:

- 1.1. Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto Bendrieji komentarai, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020 m. vasario 20 d.], Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf?fbclid=IwAR0THF3_cP1ZypG6ZFO0c3Su776cMdL2jz0tmhrLiSEL8IOIQK1On4CNh7M>.
- 1.2. Council of Europe Guidelines on Children. International Family Law Newslines. 2011 March, IFL.1–94. p. 18 Iš: PRANEVIČIENĖ, K. Jurisdikcijos nustatymo taisyklės ir jų taikymas bylose dėl tėvų pareigų vaikams pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 (Briuselis IIA) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S) p. 109.
- 1.3. Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part IV – Enforcement [interaktyvus], *Hague Conference on Private International Law*, 2010, [žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/49dc30cf-79cb-42ae-af36-dd2fc20bb11e.pdf>>.
- 1.4. Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Part VI – Article 13(1)(b) [interaktyvus], *Hague Conference on Private International Law*, 2020, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6740>>
- 1.5. The Hague Convention on International Child Abduction: a Child's Return and the Presence of Domestic Violence, DV Manual for Judges 2015, Washington State Administrative Office of the Courts, 2014.

2. Europos Sąjungos institucijų dokumentai:

- 2.1. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo

sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, taikymo, [interaktyvus], CELEX3A52014DC0225, [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.] Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0225>>

- 2.2. 2016 m. birželio 20 d. Europos Komisijos Reglamento „Briuselis IIa“ taikymo praktinis vadovas [interaktyvus], 2016 [žiūrėta 2020 m. vasario 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/f7d39509-3f10-4ae2-b993-53ac6b9f93ed#>>
- 2.3. Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation. European Commission, [interaktyvus] 2015, [žiūrėta: 2020 m. kovo 23 d.] Prieiga per internetą: < <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/924728ec-9148-11e8-8bc1-01aa75ed71a1>>

3. Lietuvos Respublikos institucijų praktinė medžiaga:

- 3.1. 2017 m. vasario 21 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijos *dėl neteisėtai iš užsienio valstybės į Lietuvą išvežto ar laikomo vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų* Nr. 6-75.
- 3.2. 2017 m. gruodžio 22 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aplinkraštis dėl Lietuvos teismų praktikos nagrinėjant bylas dėl neteisėtai iš užsienio valstybių į Lietuvą išvežtų vaikų grąžinimo pagal 1980 m. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų Nr. 6-811.

SANTRAUKA

Šiame rašto darbe analizuojamas tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų institutas Europos Sąjungos teisėje. Tai institutas, kuriuo yra siekiama atgrasyti vaiko tėvus ar globos teisių turėtojus nuo neteisėto vaiko išvežimo ir/ar laikymo kitoje valstybėje – vaiko grąžinimo procedūra yra vykdoma vadovaujantis griežtomis procedūrinėmis nuostatomis, įtvirtintomis Briuselis II bis reglamente ir 1980 m. Hagos konvencijoje. 2022 m. įsigaliosianti naujoji Briuselis II bis reglamento redakcija įneša tam tikrų pokyčių į šį reguliavimą, todėl šiame rašto darbe jie yra apibūdinami. Pirmoje rašto darbo dalyje yra analizuojamos bendros šio instituto nuostatos bei sąvokos, apibrėžiamos jurisdikcijos taisyklės, vaiko interesų užtikrinimo principai. Antrojoje šio rašto darbo dalyje analizuojama teisminė vaiko grąžinimo procedūra, 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintų išimčių taikymo ypatumai, teisės aktuose nustatytų terminų laikymosi svarba. Trečiojoje dalyje akcentuojamas procesas teismui priėmus sprendimą dėl vaiko grąžinimo arba atsisakymo grąžinti. Tikimasi, jog ši analizė prisidės prie tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų instituto taikymo efektyvinimo Lietuvos teismų praktikoje.

Civil Aspects of International Child Abduction in the European Union Law

SUMMARY

This thesis analyses the institute of Civil Aspects of International Child Abduction in European Union law. The purpose of this institute is to discourage child's parents or other custody rights holders from unlawful child's removal and/or retention to other countries. The procedure of a child return is strictly regulated, *inter alia*, by the provisions set out in the 1980 Hague Convention on Child Abduction and Brussels II bis Regulation. As of 2022 Brussels II bis Regulation is being recast resulting changes in the legal regulation of this institute consequently they were described in this work. The first part of this thesis deals with the general concept of the institute, the jurisdictional rules, the principles of the protection of the best interests of a child. The second part of this thesis analyses the procedure of a child return in court, the peculiarities of the exemptions provided in the 1980 Hague Convention, the importance of the terms established by the previous mentioned laws. In the third part of this paper the author analyses the process after the decision of the court to return or to refuse to return child to the country of his origin. It is anticipated that this analysis will contribute to more effective application of the institute of the Child Abduction in the case law of Lithuania.

PRIEDAS NR. 1

Gauti pranešimai dėl vaikų išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises

	Gauti pranešimai dėl vaikų išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises atvejai				
	2014	2015	2016	2017	2018
Iš viso pagal valstybes	33	59	44	63	54
Airija	1	5	2	5	10
Austrija		1			
Baltarusija			1		
Belgija			2		
Danija		2	2		
Islandija				1	
Ispanija	1		2	4	1
Italija		1	2	4	
Izraelis					
Jungtinė Karalystė	24	33	20	29	26
Kipras		2	1		
Latvija			1	1	1
Lenkija				1	
Libanas					
Liuksemburgas		1			
Malta			1		
Moldovos Respublika					1
Nyderlandai					2
Norvegija		2			3
Pietų Afrika		1			
Portugalija					
Prancūzija	2	2			1
Rusija		2	1	2	1
Serbija				3	
Slovakija	1				

Atspausdinta: 2020-02-03 14:35

	Gauti pranešimai dėl vaikų išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises atvejai				
	2014	2015	2016	2017	2018
Švedija					3
Ukraina					1
Vengrija				3	
Vokietija	2	4	6	10	3
JAV	2	3	2		1